

72 21 112
„A tanítványok hazudtak és féltek.”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XVII. ÉVFOLYAM 2006. 17. (463.) SZÁM — SZEPTEMBER 10.

ára 1 lej

Stephanus Bochkay,
et Transylvan-
Siculorum

D. G. Hungar.
princeps et
comes etc.

Bocskai István

EGYED ÁKOS

Bocskai István, az államférfi

Bocskai István fejedelem emlékét az utóbbi években számos tudományos ülésen, ünnepi összejövetelen idéztük fel. A rendezvények mindenekelőtt az 1604 októberében induló nemzeti szabadságharc vezérének szerepével foglalkoztak, de nem szorult háttérbe a kettős fejedelem és a nagyhatású politikus alakja iránti érdeklődés sem. Voltak, akik Bocskai István életrajzainak ellentmondásait, politikai pályája elején a machiavellizmust sem nélkülöző fellépéseit igyekeztek kidomborítani, mások a történelmi jelentőségét hangsúlyozták. Felelevenítették a korabeli emlékirók, a későbbi neves történészek: Acsádi Ignác, Károlyi Árpád, Szekfű Gyula és a Bocskait mindmáig legjobban értő Benda Kálmán vélekedéseit, s nem maradt említés nélkül Ady sem, aki Bocskait „bölcs és bátor” magyarnak nevezte.

Bocskai István egyetemes magyar történelmi örökség, akinek életét, tevékenységét sok szál fűzte szorosan Erdélyhez, mi több: ő jelölte ki pontosan Erdély történelmi szerepét a három részre szakadt Magyarország keretében.

Kolozsvárt született 1557-ben, abban az épületben, amely pár lépésnyire állt Mátyás király szülőházától. Apja János Zsigmond erdélyi fejedelem kancelláriáját vezette. Serdülő és ifjú éveit Bécsben és Prágában töltötte a császári apródok közt, 1576-ban, 19 évesen érkezett Gyulafehérvárra a fejedelmi udvarba, ahol jól fogadták, azért is, mert rokonságban volt az uralmon lévő Báthory családdal. Az udvart nagy készülődésben találta, hisz a fejedelem, Báthory István rövidesen Lengyelországba indult, hogy a királyi trónt elfoglalja.

Báthory István erősödőben lévő országot hagyott hátra, de Erdély felett továbbra is ott lebegett Damoklesz kardjaként a veszély, hogy áldozatává válik, mint Magyarország, két nagyhatalom, a török és a Habsburg-hatalom vetélkedésének. A veszély a mohácsi katasztrófa után mindig fennállt, de Buda török kézre kerülésével közvetlenné vált. Az volt a kérdés, hogy Erdély fennmaradhat-e mint önálló fejedelemség, vagy pedig a szultán, illetve a császár tartományává süllyed. Következésképpen a fejedelmeknek mérlegelniük kellett azt, hogy melyik hatalom jelenthet nagyobb esélyt Erdély önállóságának a fennma-

>>>>> folytatás a 2. oldalon

- Pomogáts Béla: Az én ötvenhatom
- Jancsó Miklós: Fordítva
- Vörös István: Saját tao
- Bogdán László: 36. Bolondériák
- Szöcs István: Fürkészői ős-hajdan koroknak
- A NAGY KILOMETRIK

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012.
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

Bocskai István, az államférfi

>>>>> folytatás a 1. oldalról

radására; nagyon kellett vigyázniuk arra, hogy végzetesen egyik nagyhatalmat se haragítsák magukra, hanem találjanak velük egyfajta modus vivendit. Mégis úgy kellett a kis ország kormányrúdját irányítani, hogy lehetőség maradjon Magyarország egységének visszaállítására, ha a helyzet kedvezőbbre fordul.

Báthory István a lengyel–magyar szövetség által vélte elérhetőnek ezt a célt, de halálával (1586) ez a remény szertefoszlott. Ezért került előtérbe a Habsburg-hatalommal való összefogás lehetősége a török kiszorítására. Ezt várta egyébként a magyarságtól a keresztyén Európa is. Bocskai István ennek a szövetségnek és missziós elkötelezettségnek a híveként kezdte meg működését Erdélyben, ahol előbb Báthory Kristóf mellett a fejedelmi tanács tagja, majd a kiskorú Báthory Zsigmond gyámja lett, 1592-től váradi kapitányként s bihari nagybirtokosként irányító befolyásra tett szert a gyenge idegzetű, vezetésre nem alkalmas Báthory Zsigmond mellett. Ő vette rá Zsigmondot a fejedelem gyóntatójával, Alfonso Carillóval a Portával való egyezség felmondására, s a török elleni hadjárat elindítására. Erre – mint közismert – 1595-ben került sor, amikor Havasalföldön Bocskai vezetésével, Mihály vajda támogatásával a magyar had Gyurgyevónál megverte a török sereget.

Azonban Bocskainak rövidesen be kellett látnia, hogy a Habsburg-hatalom ereje nem elég a török teljes visszaszorítására, s tapasztalnia kellett, hogy Erdély magára maradt s viselnie kell a török bosszúját. Tetézte a bajt, hogy Báthory Zsigmond lemondott (mint tudjuk, utána többször is) s átadta a hatalmat Erdély fölött Rudolf császárnak.

Erdély tehát egyesült Magyarországgal Rudolf császár alatt, aki a hírhedt Basta generális vezette zsoldos csapatokkal kísérelte meg uralmának fenntartását, de ezzel Erdélyre zúdította a törököt s elősegítette Mihály vajda beavatkozását, valóságos kormányzati zűrzavart idézve elő. Erdély hosszú időre a 15 éves háború hadszínterévé vált. Néhány év alatt bebizonyosodott, hogy a császárt nem Erdély sorsa érdekli, hanem saját hatalmi helyzete. Nem volt elég a császári zsoldos csapatok garázdálkodása, a protestánsok üldözése is kezdetét vette. Bocskai eddig a töröktől féltette jobban a magyarságot, most látnia kellett, hogy a császári hatalom sem kíméli jobban Erdélyt, mint a török hadak. Bocskai Prágába siet, egyezkedni próbál, de ez nem jár sikerrel. Ekkor születik meg benne a szabadságharc gondolata, amelynek kitörését némileg a véletlen is segítette, vagy inkább siettetette: 1604. október 15-én a hajdúk parancs nélkül megrohanták a császári hadat Álmosdnál, és szétugrasztották, Bocskai pedig nem habozott a hajdúk élére állni, s a szabadságharc vezére lett és győzelemre vitte azt. A Kassán berendezkedő Bocskai István hatalma az ország egysége helyreállításának reményét csillantotta fel, nemzeti uralkodó alatt. Benda Kálmán, Bocskai életírója szerint a felkelés nem a véletlen műve, hanem történelmi szükségszerűség volt, ahogy Erdély önállósága is. De hangsúlyozni kell, hogy Bocskai kényszerből fogadta el a török segítséget, azért, mert az ő szavaival élve: „magunk elégtelenek valánk idegen nemzet rabságából magunkat megszabadítani”.

Ekkor s ezután lett a politikus és hadvezér Bocskai István kiváló államférfivá. De nyomban szembe kellett néznie a hogyan tovább kérdésével. Nem volt könnyű kérdés, hogy elfogadja-e a Habsburgok kezén levő nyugat-magyarországiak politikai elveit (Illésházy István vezetésével),

hogy ti. a császáriakkal fogjon össze az ország teljes egysége érdekében, vagy csatlakozzék a kelet-magyarországiak, erdélyiek török szövetséget kínáló ajánlatához, s a Habsburgok elleni háború folytatását elvállalva, a török alatt álljon helyre Magyarország területi egysége. A legújabb kutatások szerint erre a török hajlandó lett volna (Péter Katalin).

Bocskai azonban nemcsak hadvezér, hanem reálpolitikus is volt, úgy látta, hogy a Habsburg-uralom a magyarság nemzeti létét veszélyezteti (Benda), a törökről pedig úgy vélekedett, hogy távol kell tartani az általa még el nem foglalt országrészekről. Ezért nem csatlakott sem a „német”, sem a „török” párthoz. Ő a függetlenség és nemzeti királyság híve volt, de tudta, hogy ez az adott helyzetben megvalósíthatatlan. Ki kell várni az alkalmasabb időt, addig viszont biztosítani kell a magyarság fennmaradását.

Ezért a két nagyhatalommal való megegyezésre kell törekedni a kialakult helyzet elismertetésével. Magyarország nyugati része maradjon a Habsburgok alatt, a keleti rész, az önálló Erdély vállalja, hogy a töröknek adót fizet. Ezzel megoszlanak a hatalmi zónák, az erők kiegyenlítődnek, mindkét nagyhatalom féken tartja a másikat. Bocskai azt az utasítást adta követeknek, hogy „mindkét nagyhatalom között igen okosan és szorgalmas vigyázással kell járnunk, és idejekorán csak arra kell gondot viselnünk, hogy hazánk szabadsága is helyre állíttassék és a töröktől is hazánk végházi [várai] megoltalmaztassanak”.

Politikájában Bocskai nagy szerepet szánt Erdélynek. Szüksége volt Erdélyre, minthogy Erdélynek is nagy szüksége volt rá. Bocskai nagyon jól ismerte a fejedelemség helyzetét, két évtizedes erdélyi tapasztalattal a háta mögött fogott hozzá megnyeréséhez. Erdély külön államiségét már több évtizede elismerte Európa, ha megszerzi a fejedelmi címet, Bocskainak közjogilag kedvezőbb helyzete lesz az európai politikai élet színpadán. Másrészt Erdély, bár iszonyú veszteségeket szenvedett Basta rémuralma s a háborúskodások idején, még mindig jelentős anyagi és katonai erővel rendelkezett. Ezért már a szabadságharc kezdetén Erdély megnyerésére gondolt, egyébként erre bízta a törökországi magyar emigráció, Bethlen Gábor és maga a török hatalom is.

Mindezek ismeretében alakította ki Erdély-politikáját s határozta meg Erdély szerepét a három részre szakadt hazában. „Valameddig az magyar korona ott fenn nálunknál erősebb nemzetségnél, az németnél lészen, és az magyar királyság az németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nékiek is oltalmokra, javakra lészen.”

Világos stratégia: Erdélynek nemcsak önmaga mentéséért, hanem azért szán önálló szerepet Bocskai, mert segítségére lehet a Habsburg-jogar alatt élő magyarságnak is. Ő tehát nem egy zárt kis erdélyi fejedelemségre, hanem egy szétszakadt nagy ország jövőjére gondolva alakította politikáját.

Természetesen tudta, hogy az elindított szabadságharc nagy katonai sikereit látva, Erdély is számít rá. 1604. december 12-én szép magyar nyelven írt levélben szól az erdélyi rendekhez, kérve, hogy csatlakozzanak hozzá. „Hogy mind ennyi ideig kegyelmeteket meg nem találtattuk – írta – sem levelünk, sem emberünk által, annak sok okai vadnak, de főképpen két ok viselt bennünket, egyik minthogy romlott állapotait tudtuk Erdélynek, mint ides hazánkhoz, mely minket nevelt és tartott, és kinek sok javait is vettük, meg akartuk ezzel is hála adó voltunkat mutatni, hogy az míg itt künn dolgainkat jól vigezhetjük, addig ott benn sem pártokat, sem egyéb hadi rendeket nem akarunk támasztani, hogy azzal is az ország inkább ne pusztuljon.” Mivel végre kinn a dolgok jól alakultak, most Erdélyhez szól, hogy felzárkózzék a szabadságharchoz.

Átlátva Bocskai szabadságharcának céljait, s a haza iránti nemes szándékú elkötelezettségét, a magyarság sietett zászlói alá.

1605. január 1-jén Székelykeresztúron a székely nemzetgyűlés elfogadja Bocskai felhívását és fejedelemmé választását ajánlja.

1605. február 21-én Nyárádszeredában Erdély fejedelmének kiáltják ki.

1605. április 4-én a Szerencsen tartott országgyűlésen Magyarország fejedelmévé választották meg.

Lehetett volna magyar király is, hiszen a török koronát küldött neki, de ő nem fogadta el, és ez is bölcs politikai döntés volt. Nem akarta a török terjeszkedését és tartós berendezkedését elősegíteni.

Tévedés volna Bocskai támogatottságának rohamos növekedését csak katonai sikereinek tulajdonítani. Ennél sokkal többről volt szó: ő meg tudta szólítani az egész magyarságot, s korát meghaladva nemzetben tudott gondolkodni. Számára nemcsak a kiváltságos rendek jelentették a nemzetet, hanem a nép is. Nem túlzás-e ezt állítani? Úgy véljük, nem, mert a szülőföldjükről elűzött kóborló hajdúkat letelepítette, földet adott nekik, s „székelymódra” szervezte meg a társadalmukat. Erdélyben ugyanígy a közemberek sorsa érdekelte. Alighogy elküldte felhívását Erdély kiváltságos rendjeihez, sietett a közszékelyek szabadságjogait elismerni s megerősíteni, s így magához vonzotta a korábban nemegyszer rossz szövetséget kötött legnépesebb székely katonai rendet is. Igaz, hogy Bocskai nemzetfelfogása még nem a 19. századi modern nemzet, de annak történeti előzménye, előkészítője. Végül is Bocskai zászlói alá állította a magyarság nagy részét, s együtt vitték győzelemre a szabadságharcot.

Az államférfi Bocskai persze a szövetségekötéseket sem hanyagolhatta el: sikerült megnyernie az erdélyi szászokat, szövetséget kötött Eremia Movila moldvai fejedelemmel, akitől az erdélyi harcokban segítséget kapott. A szabadságharc győzelmét a bécsi békekötéssel tetézte be, amely véget vetett a magyarok és a Habsburg hatalom közötti háborús állapotnak, és számos magyar sérelmet oldott meg Magyarország javára.

A bécsi béke biztosította a protestáns vallások szabadságát, a Szent Korona hazahozatalát Prágából, Magyarország nádorválasztási jogát s azt, hogy a magyarországi várak magyar kézbe kerüljenek, továbbá, hogy Magyarországon a tisztségeket magyarokkal töltsék be és a szabad királyi városok maradjanak szabadok. És amit elsőként is említhetünk volna: a bécsi béke Erdélyt a Tisza bal partjával együtt önálló fejedelemségnek nyilvánította. Ezzel Bocskai elérkezettnek látta az időt arra, hogy a két rivális nagyhatalmat kibékítse, amint mondotta, azért, hogy „maradhasson meg az szegény magyar nemzet, ne romoljon ennél is inkább”. És ez is sikerült: közvetítésével a zsitvatoroki békében a szultán és a császár békét kötött, véget vetve a 15 éves háborúnak, amely Közép- és Kelet-Európában annyi pusztítást okozott.

Ezek a békekötések jól mutatták, hogy Bocskai István korának kiváló államférfia volt. Szekfű Gyula szerint: „Azon kevés magyarok közé tartozott, akiknek megadtott, hogy belső kormányban és hadvezetésben idegen gyámkodástól függetlenül, vezető, rendelkező, első szerepet játsszanak.” Ezért is egy sorba kerül a német, angol,

francia történelem kiemelkedő alakjaival. Hasonlították őt Cromwellhez, Bethlen Gáborhoz, I. Rákóczi Györgyhez, Deák Ferenchez, Kossuthhoz is, kiemelve természetesen a különbségeket is. Bocskai „európai méretekben is számottevő történelmi nagyságát” hangsúlyozza a róla több könyvet kiadó történész kortársunk, Nagy László is, aki pedig erős kritikai szemlélettel kezeli hősét.

Sajnos, Bocskai élete rövidre szabott, 1606 utolsó hónapjaiban betegeskedett, szívbajban szenvedett, s szükségét látta a végső számvetésnek.

Okkal, s nem kis elégedettséggel szólt végrendelete arról, amit sikerült megvalósítania: „Szívem örvend rajta s Istennek nagy hálákat adok, hogy én az országot, mint édes hazámat most mindenféle ellenségtől megszabadult állapotban hagyhatom.”

Végrendeletében megjutalmazta azokat, akik segítettek és tettek valamit a hazáért, miközben üzenetet intéz a magyar nemzethez.

Ismételten azt kell mondanunk: halála közeledtével is a nemzetföltés csendül ki gondolataiból, s külön szól az erdélyiekhez, a magyarországi magyarokhoz, aztán együtt hozzájuk, mint egységes nemzethez: „...ezeknek utána, mint

nemzetemnek, hazámnak jóakárója, fordítom elmémet a közönséges állapotnak elrendelésére, s abból az én tanácsomat, tetszésemet igazán és jó lelkiismerettel [meghagyom] megírom, szeretettel intvén mind az erdélyieket és magyarországi híveinket az egymás közt való szép egyezségre, atyafiúi szeretetre. Az erdélyieket, hogy Magyarországtól, ha más fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak. A magyarországiakat, hogy az erdélyieket el ne taszítsák, tartsák ő atyafiainak és ő véreknek tagjoknak.” Bármilyen idő következik – tanácsolja Bocskai –, ne egymás ellen, hanem egymás javára tegyenek, dolgozzanak akkor is, ha külön országban élnek, s akkor is, ha majd jobb idők következnek. A magyar nemzet figyelmébe ajánlja a székelyeket, hogy szabadságában tartsák meg, a székelységet pedig inti: „...igyekezzenek az egész magyar nemzetnek megmaradására.”

Bocskai István magát elsősorban Erdély fejedelmének tartotta, ezért kérte: testét vigyék Gyulafehérvárra, ott temessék el, nem nagy pompával, hanem tisztességgel. Alighogy elintézte a Testámentumi rendelet, rövidesen, 1606. december 29-én Bocskai István, Erdély és Magyarország fejedelme Kassán elhunyt. Temetését úgy intézték, ahogy kívánta. Nem felesleges itt megjegyeznünk, hogy a Gyulafehérvárra tartó temetési menet megállt Kolozsvárt, s így a város népének alkalma volt arra, hogy a nagytemplomban kitett koporsó mellett elsirassa a „megszabadító” fejedelmet, amint a krónikás lejegyezte.

Négyszáz év távlatából mi is sajnálhatjuk a kiváló fejedelem és nagy államférfi korai halálát, hiszen művének védelme és megszilárdítása még hátravolt. Viszont örülhetünk annak, hogy pár év múltán Bethlen Gábor vette át és vitte tovább a Bocskai-örökséget, amely nagybecsű magyar történelmi örökségünk.

Négyszáz év távlatából mi is sajnálhatjuk a kiváló fejedelem és nagy államférfi korai halálát, hiszen művének védelme és megszilárdítása még hátravolt. Viszont örülhetünk annak, hogy pár év múltán Bethlen Gábor vette át és vitte tovább a Bocskai-örökséget, amely nagybecsű magyar történelmi örökségünk.

**Elhangzott a Magyar Reformátusok V. Világ-
találkozója alkalmából rendezett Bocskai-emlékünnepe-
lyen 2006. augusztus 12-én Kolozsvárt.**

Bocskai István címere

POMOGÁTS BÉLA

Az én ötvenhatom

(befejező rész)

Az egyetemi mozgalom utóvédharcai

Az imént idézett dokumentumok is azt tanúsítják, hogy a MEFESZ vezetése bizonyos kompromisszumkésziséget mutatott, hasonlóan a többi demokratikus értelmiségi szervezetéhez, legalábbis nem kívánta kielezni viszonyát a Kádár-féle kormánnyal, ugyanakkor határozottan elzárkózott attól, hogy ezzel a kormánnyal együttműködjék. Akkori tevékenysége mindenképpen a gyakorlati munkára irányult, s ennek során elsősorban az egyetemi és főiskolai fiatalok elemi érdekeinek védelmét állította előtérbe. Így szerepet vállalt a külföldről beérkező segélyszállítmányok elosztásának megszervezésében, illetve a letartóztatásba került diákok szabadlábra helyezéséért folytatott erőfeszítésekben, s ennek keretében több alkalommal folytatott tárgyalást a budapesti szovjet városparancsnokság vezetőivel, illetve Münnich Ferencel, aki abban az időben a „fegyveres erők minisztere” volt, s így a karhatalom felső irányítása az ő illetékességi körébe tartozott. Magam is részt vettem egy Münnichhel folytatott megbeszélésen, s jól emlékszem arra a kérlehetlenségre és hatalmi arroganciára, amelyet a miniszter tanúsított.

A MEFESZ vezetősége már november második felétől kezdve azt az álláspontot képviselte, hogy minél hamarabb meg kell indítani az egyetemi oktatást, meg kell teremteni ennek feltételeit, és éppen ezért az ifjúságot távol kell tartani minden veszélyessé válható cselekedettől, például olyan akcióktól, amelyek egyértelműen rendőri megtorlással járhatnak. Mindez azonban nem akadályozta meg, hogy bizonyos értelmiségi fellépésekben a MEFESZ-vezetés tagjai is részt vállaljanak, így röplapok készítésében és terjesztésében, az Értelmiségi Forradalmi Tanács akcióiban vagy az emlékeztető decemberi nőtüntetés megszervezésében. Az Írószövetség nevezetes decemberi közgyűlésén pedig éppen én képviseltem az egyetemista szervezetet.

November végén – december elején még voltak olyan remények, hogy a MEFESZ, mint az egyetemi és főiskolai fiatalság többé-kevésbé önálló szervezete esetleg fenntarthatja tevé-

kenységét, s történtek olyan kezdeményezések, amelyek a szervezet további munkalehetőségeit kívánták volna kialakítani. Így a MEFESZ lapengedélyt kért a kormánytól egy Magyar Ifjúság címen megjelenő hetilap kiadására, s e tervezett lap főszerkesztőjének Németh Lászlót kérte fel. A tervezett lapalapítás azonban nem járt sikerrel, helyette egy másik Magyar Ifjúság című lap indult meg, már a Kommunista Ifjúsági Szövetség orgánusaként.

Ugyancsak kísérlet történt arra is, hogy a MEFESZ kapcsolatba kerüljön a nemzetközi ifjúsági mozgalmakkal. 1956 decemberében Jiří Pelikan vezetésével Budapesten járt a Prágában székelő Nemzetközi Diákszövetség egy küldöttsége, a MEFESZ vezetőségével is találkozott, s emlékezetem szerint hosszas vitát folytatott a végbement események jellegéről és a kibontakozás lehetőségeiről. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy Jiří Pelikan, aki mint a csehszlovák televízió elnöke 1968 augusztusában emigrációba ment, egy későbbi nyilatkozatában maga beszélt arról, hogy a budapesti diákok érvelése miként okozott „repedéseket” a sztálinizmusnak azon a monolitikus ideológiai rendszerén, amelyet akkor, 1956 végén ő maga is vallott és képviselt.)

A kormányzattal való tárgyalások időszaka közben véget ért, illetve a kormányzat végül is arra az elhatározásra jutott, hogy az egyetemi fiatalságot a pártvezetésnek alárendelt egységes ifjúsági tömegszervezetben egyesíti. Ez a szándék kapott hangot az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának „Az ifjúság nevelésének néhány kérdéséről és a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség megalakításáról” hozott 1957. március 11-i határozatában. Mindez természetesen a MEFESZ felszámolását jelentette. Időközben a diákszervezet néhány vezetője, például Marián István és Erdélyi Tibor letartóztatásba került, különben egyikük sem a MEFESZ-ben végzett tevékenysége miatt. A szervezet utolsó diákgyűlésére 1957 elején került sor, itt azonban már a karhatalom igazoltatta a gyűlésre érkezőket, s több olyan személy, például a később nagy újságíró karriert befutó Várnai Ferenc, aki különben nem tartozott egyetlen egyetem vagy főiskola kötelékébe sem, élesen vitatta a gyűlésen elhangzott véleményeket, dicsőítette a novemberi szovjet intervenciót és támadta a MEFESZ vezetőségének

a szervezet megőrzésére irányuló törekvéseit.

Ezt követően a MEFESZ vezető testülete is megoszlott, a legtöbben visszavonultak a diákmozgalomból az egyetemi tantermekbe, néhányan, így Berecz János és Prandler Árpád pedig a megalakuló Kommunista Ifjúsági Szövetség funkcionáriusai lettek. Magam szerencsére befejezhettem egyetemi tanulmányaimat, nem sokkal ezután viszont a Fő utcai „vizsgálati” börtönbe, majd a tőkeli internálótáborba kerültem, s hathónapos internálás után még egy esztendő töltem rendőri felügyelet alatt. A MEFESZ 1957 elején szüntette meg tevékenységét, hamarosan irodája is becsukott. Sok akkori társammal, például az azóta elhalálozott Andorka Rudolfal, Erdélyi Tiborral később is jó barátságban voltam, másokkal a Történelmi Igazságtétel Bizottsága 1988-as megszervezése idején újítottuk fel a régi kapcsolatokat. A MEFESZ dokumentumai, legalábbis azok, amelyeket annak idején megőriztem, egy házkutatásnak váltak áldozataivá, nem tudom, megvannak-e még valahol.

Az Írószövetség közgyűlésén

Személyes közelből a magyar irodalom vezérkarát én először ama híres és sokáig elhallgatott írószövetségi közgyűlésen láttam: 1956. december 28-án. November-decemberben még valamelyest bizakodtunk abban, hogy mindabból, amit a Kilián laktanyánál, Csepelen vagy Dunaujvárosban eltiportak a bevonuló páncélosok, valamit meg lehet menteni. Esetleg a szellem fegyvereivel, közelebbről az irodalom eszközeivel, hiszen az ötvenes évek nyomasztó sztálinista diktatúrája idején is az irodalom képviselte a történeti folytonosságot és a politikai, illetve erkölcsi hitelességet. Az íróársadalom és az írószövetség is ebben reménykedett, hiszen a Bajza utcai székházban ugyanolyan vagy még pezsgőbb volt az élet, mint a forradalmi napokban.

Akkoriban kaptunk meghívást az Írószövetség közgyűlésére, és mint az országos vezetőség egyetlen bölcsész tagját – máskülönben főként mérnök- vagy joghallgatók voltak a hangadók; a MEFESZ-ben tevékenykedett (letartóztatásáig) a műegyetem legendás katonai parancsnoka: a mokány Marián alezredes is –, szóval mint egyetlen bölcsészt engem bíztak meg azzal, hogy a diákmozgalmat képviseljem az ország akkoriban legtekintélyesebb testületében: az Írószövetségben.

A szövetség székházának nagyterme meglehetősen zsúfolt volt, mint-hogy a százvalahány író mellett ott voltak az értelmiségi társszervezetek és a különféle forradalmi szervezetek küldöttei is. A közgyűlés alaphangját Erdei Sándor józan, egyszersmind bátor főtitkári beszámolója adta meg, részletes képet rajzolva a szövetség részvételéről abban a nehéz küzdelemben, amely legalább részlegesen meg szeretne volna menteni a forradalom néhány napjának vívmányait, és gondoskodni próbált a magyar író-társadalom biztonságáról. Azt csak a későbbi események – az irodalmi életet is elérő kíméletlen megtorlások – mutatták meg, hogy valójában mindkét törekvés kilátástalannak bizonyult, és a szövetség aligha tehetett mást, mint hogy még egyszer kiállt azok mellett az igazságok mellett, amelyeknek majd hosszú évekre el kellett némulniuk. Így kinyilvánította hűségét az októberi népfelkelés eszményei és nemzeti-demokratikus céljai iránt.

Ennek a küldetésnek leginkább egy nyilatkozat és egy felszólalás tett eleget. A nyilatkozat szövege ma már közismert: a Tamási Áron tolla nyomán készült Gond és hitvallás című, ahogy akkor elhangzott: „elvi határozat”-ról beszélek, amely hosszú hónapokon keresztül gépiratokban terjedt az országban, majd az elmúlt hónapokban több dokumentum kiadványban is megjelent. Tamási mestere volt annak, hogy válságos időkben miként lehet megszólaltatni azt a hangot, amely méltóképpen fejezi ki egy legázolt és megsértett nemzet történelmi önértékét. (Hasonló emelkedettséggel adott hangot 1937-ben, a Vásárhelyi Találkozó zárónyilatkozatában az erdélyi magyarság fájdalmainak és reményeinek vagy 1942 karácsonyán Gond és reménység című hitvallásában a háborútól gyötört magyarság kívánságainak.) Most is ezzel a nemes fájdalommal hangzott a szöveg: „Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben, hitvallásunk alapján, gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölc legyen a munkánk talpköve, műveinkben pedig találjon értelmet és formát a nép alkotó ereje, az emberiség és eszméivel a kor. Egyedül így leszünk méltók a nagy elődökhöz, s egyedül így válhatunk későbbi nemzedékek érdemes őseivé.”

A Gond és hitvallás gépiratának másolatát azóta őrzöm, Tamási Virasztás című kötetének lapjai között. Közben átvészelt egy meglehetősen tüzetes házkutatást; ennek váltak áldozatává ötvenhatos újságaim és mefeszes irataim.

A felszólalás Déry Tibortól származott, aki néhány hónappal korábban, emlékezetes Petőfi-köri előadásával már tanúsította, hogy milyen szókimondó nyíltsággal nevezi nevükön a dolgokat. (Ennek a két felszólalásnak a következménye volt kilencéves börtönbüntetés, sőt mint Vida bírónak rádiónyilatkozatából nemrégiben megtudtuk, kis híján halálos ítélete.) Déry tulajdonképpen Solohovnak egy a Népszabadságban is megjelent – nyilatkozatával szállt vitába, amely szigorúan megróttta a magyar írókat azért, mert úgymond, tétlenül nézték a „reakció

nemzeti önértéssel. Az igazságra való törekvés, az igazság fáradhatatlan kutatása az író legnemesebb hagyománya. Kérdelem Solohovtól, vajon nem gondolt-e arra, hogy más oka is lehet annak, ha a magyar írók bátorsága nem vonult hadba az ellenforradalom ellen? Talán egyszerűen az, hogy nem volt ellenforradalom. Ellenforradalom abban az értelemben, ahogy a hivatalos politika megfogalmazta és átminősíti az október 23-án kezdődött népi forradalom jellegét. Senki nem vitatja ebben az országban, hogy volt, aki kihasználta, volt, aki visszaélt a forradalommal, s hogy külföldön is, belföldön is akadtak, akik a maguk üzleteit kötögették a népfelkelés cégére alatt. De az árnyak irányát vajon a szenny szabja-e meg, amelyet magával sodor? Nekünk, magyar íróknak egyöntetűen az a véleményünk, hogy népünk történelmének, s benne a munkásmozgalomnak, legnagyobb, legtisztább és leg-egységesebb forradalma nyomtatott el, kevés államférfiúi bölcsességgel elhamarkodottan, mielőtt magunknak módunkban lett volna kisöpörni a szemetet és rendet teremteni az országban.” Déry felszólalásának általános sikere volt, csupán néhányan próbáltak érvelni a lezajlott népmozgalom akkor már hivatalosnak tekinthető elítélése mellett.

Tamási hitvallása és Déry nem kevésbé hitvalló felszólalása most úgy tör föl az atlantiszi mélyből, mint váratlan tektonikus erők hatására egy tenger fölé emelkedő, elfelejtett sziget. Igen, ez volt ifjúságom, nemzedékem ifjúságának történelmi Atlantisza. Tapasztalatok és emlékek, amelyek, úgy hiszem, sorsunkat határozták meg, és nemcsak 1957 és 1960 között, midőn a kíméletlen és tömeges megtorlások talán még a Rákosi-korszakénál is reménytelenebb sötétségbe taszították az országot, hanem később is, évtizedeken keresztül. Mondják,

egyszer feltámadnak az íróasztalfiókba zárt kéziratok, feltámadnak az elnémított szavak. Micsoda történelmi Atlantisz rejlik itt a mélyben, az egymásra torló évtizedek és események, a hallgatás és az elhallgattatás mögött! Feltámadó atlantiszi rétegei a szellemnek is, egy szellemiségnek, amelyet éppen a jelenben nem nélkülözhetünk: arra a nemzeti méltóságra gondolok, amelyet Tamási Áron és Déry Tibor képviselt.

Szalay Lajos grafikája

előretörését”. „Én itt erről a helyről – szögezte le a felszólaló – valamennyi magyar író nevében tiltakozom ez ellen a vajmi kevés felelősségérzetre valló ítélet ellen. Nemcsak igazságtalannak bélyegzem meg, de ízlésemet és erkölcsi egyensúlyomat is sérti, hogy egy nagyhatalom író-képviselője mondja ezt az ítéletet egy kis nemzet írói felett, éppen egy olyan történelmi pillanatban, amikor ha másért nem, okosságból és lovagiasságból is a legnagyobb tapintattal kellene bánni a

JANCSÓ MIKLÓS

Fordítva

kellene csinálni a művészi vetkőzősdit. Hogyan és miképpen? – elmondom a most következőkben.

Elmentem egy borús vasárnap délután az Operába, a Csárdáskirálynőt újranézni, nosztalgizálni.

Izgalommal ültem a nézőtéren: valamikor kamaszként, majd ifjú színészként hányszor bámultam, csodáltam ezt a gyönyörű szép, kedves operettet. Amiből kitudtuk többek között mi ifjak, hogy a lányok angyalok (ezt ugyan eddig is sejtettük), meg hogy a férfiakkal csak komédiáznak, de végül, előbb-utóbb, túl az Óperencián, boldogok leszünk. Nem beszélve arról, hogy a későn fekvésről is elhangzott nem egy, korosztályomat minden vonatkozásban igazoló ténymegállapítás, – („nem vonz minket este tízkor még az ágy”, stb.).

Es a csodálatosan szép táncosnók! Lelket és testet izgató látvány volt, ahogy arasnyi szoknyáskában betáncoltak a színre! Sorra szerelmes voltam beléjük, néha külön-külön, majd egyszerre, az egész balettkarba, akár csak jó Bóni gróf, azzal a nagy-nagy különbséggel, hogy én lenn a nézőtéren sóhajtoztam a „cicák” után reménytelenül, míg a boldog gróf időnként ölebe-ölbekapott egy-egy táncosnót.

Es a primadonna! Ahogy bevonult! Ahogy kivonult! És ahogy benn volt! Is-tenem, szép volt, rég volt. És igaz volt.

Most pedig újra – a Csárdáskirálynőt! Sötét. Gong. Fölmegy a függöny – kísértének a keserű-szép, visszahozhatatlan emlékek. Izgatottan várom a táncosnókat: ha a szocializmusban kis bugyiban jöttek ki a színre, mi lesz most! A mindenkinek mindent szabad demokráciában. Hiszen a csóróság, nemre, korra való tekintet nélkül az összes valamirevaló kultúr-intézményben kötelező művészi jelrendszerré vetkőzte magát, mint kultúrforradalmi vívmány à la 1989. Nem is előadás már az, amiben nincs meztelen színész vagy színésznő.

– Mi lesz itt – kíváncsiskodtam meztelenségre felajzottan – ahol eleve művészi követelmény a vetkőzés, hiszen a cselekmény nagy része egy „bűnös” Orfeumban játszódik le, mely intézményről köztudott, hogy nem puritánságáról és szemérmétől volt vonzó és híres. No, most végre a Kolozsvári Magyar Opera is felvetkőzi magát a Magyar Színház művészi magaslatokat izgató európai hírű meztelenségére – állapítottam meg előlegezett bizalommal a zenés színpad irányában. A Csárdáskirálynő lesz az a a produkció, amely kicsapja a csipkés bugyit a Magas Kultúra bíráló bizottságának és ítéseinek

képzeletbeli asztalára, mondván: „lám, mik sem maradtunk le az újtípusú jelrendszer művelésében”.

Nem csupán a nemes versengés okából, dehogya, hiszen, mint említettem, művészi, illetve műfaji követelmény is, hogy a művészek, művésznők, de akár az egész Opera alaposan nekivetkőzzön egyrészt a Csárdáskirálynőnek, másrészt a nemes meztelenségvetélkedőnek. (Ha én rendezném a Csárdáskirálynőt, még az igazgatót is levetkőztetném, hadd várja ádámkosztumban a nagyérdeműt. A dramaturgal egyetemben. Ha már művészet, akkor legyen sokkolóan az).

Köztudott, hogy a XX. század eleji Budapest éjjeli élete a legnagyobb változatosságot ígérte a szórakozni vágyó úri és nem úri közönségnek. Volt azokban az időkben Budapest éjjeli és nappali életében kabaré, cirkusz, „szerecsen” boxbajnok, pofaszakállas „csodalány”, fellépett Harry Houdini, a bilincstörés királya, 67 vagonnal érkezett a magyar fővárosba a Barum cirkusz, meg aztán volt még bikavaiadal is, volt ott és akkor minden szép és jó, testet és lelket emelő kultúr és nem kultúr szórakozáslehetőség.

Sipos László rajza

De talán a legvonzóbb művészi esemény (a férfiak részére legalábbis) az volt, hogy esténként az Orfeumba fellépett 150 táncosnő, akik a kánkánt táncolták anyaszült meztelenül. Éjjel. Miközben napközben jó nagyanyáink (azaz leendő nagyanyáink), fellépve egy-egy konflis lépcsőjére, szerényen-szemérmesen kivillantották hosszú ruhájuk alól fehér harisnyába bújtatott bokáikat, leendő nagyatyáink nagy-nagy örömeire és bátorítására.

Persze, tudtam én jól, hogy a mostani Csárdáskirálynő orfeumjelenei nem vehetik fel a versenyt azzal a bizonyos 150 táncosnőt foglalkoztató, igazi Orfeum műsorszám költség és szemképráztató látványosságaival. Nem is vártam én 150, pörére kosztumtervezett táncosnót a mostani Csárdáskirálynőtől, de legalább

10-15 nekivetkeztetett művésznőt igen. Ha már Kolozsvár egyik jeles kultúr-intézménye rászoktatott a meztelenségre engem és néhány érdeklődőt, a Magas Kultúra nevében.

Elkezdődött és bontakozott szépen a az operett cselekménye, bejöttek szereplők a színre, kimentek szereplők a színről, jópofiztak is néha – én pedig vártam, vártam egyre türelmetlenebbül a levetkőztetett lányokat. De bizony – be kellett látnom néhány csalódástelejes hosszú óra után – hogy hiába reménykedtem a Nagy Meztelenségben. A balettkar ugyan többször is színretáncolt, de olyan alaposan fel voltak öltöztetve a lányok, olyan szép-szolíd- szelíd Orfeum-műsorral szórakoztattak engem és a többi nézőtéri nézőt (és persze a színpadi nézőket), hogy azt akár egy XX. század eleji leánynevelő intézet szombati teadélutánján is megtehették volna.

A művészi igazsághoz hozzátartozik, hogy a primadonna egyszer kimutatta egyik lábszárát, térdtől lefelé, de én, mint már említettem, több okból is másra és többre számítottam, miután bebizonyosodott immár jó 16 éve, hogy a Rendezés nálunkfelé már nem álszemérmeskedik, világ- és drámaértelmező koncepcióján belül bátran ábrázolja a más bájait.

Lement a függöny. Taps, jogos siker. Úgy látszik az avatatlan, a visszamaradt, populizmusra, közértettségére és egyéb istentelenségekre hajlamos nézők nem vették észre a csórósághiányt, és lelkesen ünnepték a szereplőket. Bennem viszont valami nagy-nagy művészi úr maradt, ahogy hazafelé bandukoltam. És ebben a nagy úrban villant belém: fordítva kellene csinálni a Nagy Meztelenséget. Szülővárosom két kultúr-intézménye: a Magyar Színház és a Magyar Opera felcserélte a csóróság-használatot, mint hazánkba betörő európai művészi jelrendszert. Az Opera felöltöztet ott, ahol vetkőztetnie kellene, míg a Színház, a prózai előadások, amelyek egy jó része valamikor ifjúsági bérletbe is előadásra kerültek (no, míg volt bérletrendszer a kolozsvári Magyar Színházban és azt meg nem szüntette az Európai Színházi Szellem és a nézőhiány) bátran használják, ha kell, ha nem a nemiszerv-bemutatást (korra és nemre való tekintet nélkül).

Az is lehetséges – meditáltam – miszerint nem is jelrendszerfelcserélésről van szó. Hanem másról. Lehetséges, hogy itt errefelé-nálunkfelé a betonozott művészi érdekszférákban a Rendezői Eredetiség nagy-nagy titka: vetkőztet ott, ahol nem kellene. És öltöztet ott, ahol vetkőztetnie kellene.

Mentségére mondva: ha csupán ennyire futja neki....tegye.

VÖRÖS ISTVÁN

Saját tao

8

A jó lezárva:
előntötte a Duna.
Sárkány kel rajta át,
egy uszályon hangya utazik.
De hogy a vízen vagy
az úton, egyikük se tudja.
A víz jót akar. És most nagyon
akarja.

A víz olyan helyekre is elmegy,
ahová nem jut el zarándok,
nem merészkedik el patkány.

A föld jó, mert lakják.
A szív jó, mert lakják.
A barátság jó, mert kettő kell hozzá.
A beszéd jó, mert kettő kell hozzá.
A vég előbb van, mint a kezdet,
és ha bármibe belefogsz,
előre ránt, akár a hullámvasút.
A vég jó, mert lakják.
A kezdet jó, mert kettő kell hozzá.

Ha a jó kiárad,
a gátról lelökik a homokzsákokat,
a buzgárok vizét erekletartóba
gyűjtik.

9

A vendégségből akkor kell
eljönni, amikor épp a legjobb,
mondta feleségem nagymamája.
87 évesen halt meg.
Jézus harmadnapra támadott föl,
a **nemlét** addig mégse órá
borult, hanem a világra,
és **3 napig** nagyon jó volt,
ózonlyuk Jeruzsálem fölött,
a világűr beáramlása,
hamis pénz hevert minden
utcasarkon, aki lehajolt érte,
derékfájást kapott;
aki átlépte, lesántult;
aki az új fénybe nézett,
rövidlátó lett; aki eltakarta
a szemét, sírt; aki látta őket,
hisztérikusan nevetett.
Jobb lett volna, nem ilyen
erősen kívánni a megváltást,
mondta Kajafás és el akarta
hagyni a zsidó hitet.
Jobb lett volna nem ilyen
erősen kívánni az igazságot,
mondta Pilátus, és föl akarta
venni a zsidó hitet.
A tanítványok hazudtak és féltek.
Jobb lett volna nem
találkozni a mesterrel.

Amikor evvel mindenki jóllakott,
elmúlt a 3 nap.

10

Annyi énünk van, ahány
testrészünk.

A gyomor-én falánk, a tüdő-
én aszkéta, az agy-én próbál
nekik parancsolni,
az egyik fül-énen be,
a másikon ki, nem hang ez
már, hanem légvonat,
csattogva a levegő-síneken,
lég-váltókon, a torok-énen
és a nyelv-énen át közeledik.
Mindannyiuk helyett egy
duzzogó kis gömböc lát,
a szív szereti a köré sereglett
sok lelket. Az ég kapuja évente
kinyílik és egyet a tömegből
beenged.

A macskának 9 élete van,
az embernek 77

Minél kevesebben maradnak
a testben,
annál kevésbé férnek el.

Megszerezni és nem megtartani,
megtudni és értelmezni,
megérteni és rögtön tovább adni,
tanítani és elfelejteni,
elfelejteni és megszerezni.

11

A csokoládémikulás belül üres.
A vákuumpalackból a semmi
nyomja

ki, ami benne van.
A házak tömbjei, mint szuvas
fogak, mint az egér által
kirágott kétkilós kenyér.
Még a makaróni is, vagy az
ementáli sajt: csak körbe
keríti saját hiányát,
és épp az tartja,
mint hidat a pillér.
De ez a pillér befelé mutat.
Ami van, csakis azért lehet,
mert barátja a nemlétezőnek,
hogy vagyunk, a haláltól előleg,
a hétfő vasárnap közeleg,
a tavasz a nyár zsebében kutat.

12

A motor zúgása,
a szélvédő színe,
az utastér szaga
sükketté, vakká és szagtalanná tesz.
A száguldó autóban
lelassulnak a mozdulataid,
aztán nem mersz az utcán parkolni
vele,
mert meglátszik rajta a száguldás,
és meglátszik rajtad a lassúság.

A bölcs nem a szemével lát,
nem a kormányval vezet,
leveszi a lábát a gázzól,
leveszi a lábát a fékről.

13

A siker nagy szégyen,
a bukás kis szégyen.
A rang, amit kívülről kapunk,
olyan, mint egy injekció,
mellyel másnak szánt gyógyszert
adnak be nekünk.
Ha felszabadítanak, kiderül,
hogy rabszolgák voltunk,
ha szolgaságba vetnek,
átalusszuk.
A nagy siker szégyen,
a kis bukás szégyen.

A másnak szánt gyógyszer
nem segít rajta, ha én kapom,
a gyógyszernek szánt méreg
nem árt, ha nem túl tömény.
Az önszeretet hazugság
a tükör előtt, pedig már
a tükör is hazudik,
mindenki csúnyább,
mint amilyennek látszik,
de szebb,
mint amilyennek hiszi magát.
Aki magát hiszi, hitetlen,
aki hisz, az önmaga.

Ezért ne a hiszékenyre
bízd a dolgokat, ne a hívőre
a világot, ne a hitetlenre
a semmit, ne bízz a magabiztosban,
ne bíztasd a bizonytalant.

Sipos László rajza

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

MOST LÁTOM ÉN, MILYEN SZERENCSE ÉRT

Ízelítő a középkor pajzán és obszcén költészetéből

AKVITÁNIAI VILMOS
(GUILHEM DE PETITIEUS)

Új év lágy szellős kezdetén

Ab la dolchor del temps novel

Új év lágy szellős kezdetén
zöldül a lomb, s csacsog felém
száz kismadár száz éneket,
az új dalnak szép dallamán;
ilyenkor a legédesebb,
amit az ember megkíván.

*Hölgyemtől nem jön küldemény,
se levél, se futár-legény,
nem alszom hát, s nem nevetek,
várakozom tétován,
bizalmában kételkedek,
bár igen kértem hajdanán.*

Úgy vagyunk mi szerelmesek,
mint galagonya levelek
a megborzongó zsenge fán
esők-fagyok zord éjjelén,
s ha napfény csillan azután
az ág s a zöld levél színén.

*Egy hajnalt sosem feledék,
mikor harcunknak vége lett,
szívét akkor testálta rám
gyűrűjét nyújtva énfelém;
de megáld még az Ég talán,
s köpenyét felhajthatom én.*

*Hiába rágják fülemet
közénk álló idegenek,
tudom mind hiú szó csupán,
sok ostoba agyszülemény,
a dicsekvő szót szóra hány,
a hús, s a kés viszont enyém.*

Jeney Zoltán fordítása

ARNAUT CATALAN

Arnaut barátom,
félúton van éppen...

Amics N'Arnautz,
cent domnas d'aut paratge...

Arnaut barátom, félúton van éppen száz rangos úri hölgy, ki vízre szállott, de nem juthatnak célba semmiképpen, mert a hajó nyílt tengeren megállott; hanem ha ön segítségükre kél, olyat fingván, hogy feltámad a szél, a száz hölgy biztos kikötőbe tér. Nos, megcselekszi? Válaszára várok.

Őrgróf úr, én a szerelem s a szépnem
szolgálatára mindig készen állok,
s az említett dámák érdekében
erőmet megfeszítve is talállok
módot, hogy megtegyem, amire kér,
hisz elmulasztanom bűnnel felér;
s szavamra, hogyha más már nem segít,
a fűg után egy jókorát kakálok.

*Arnaut barátom, csúfságot beszél,
s pimaszságáért megvetés a bér,
ha a Szentföldig seggével remél
elfűjni ily finom hölgytársaságot.*

*Órgróf úr, fingom százszor többet ér
holmi illem hiú eszméinél,
midőn veszélyben száz fehérszemély.
Mosom seggem, mihelyt végére járok.*

Havasi Attila fordítása

TRUC MALEC

Raimon, jó, hogy egyetért

En Raimon, be'us tenc a grat

Raimon, jó, hogy egyetért,
s szidva Bernát nézetét
védi ama hölgy hírnevét,
ki dúlt-fúlt, mert titkon a szép
kürtöcskéjét nyújtva remélt
lágyan zengő fúvószenét,
de a quercy-i söpredék
megtagadta, s ez dőreség,
ily kürtnek én örvidenék.

Jeney Zoltán fordítása

RAIMON DE DURFORT

Truc Malèc, önnel vagyok

Truc Malèc, a vos me tenh

Truc Malèc, önnel vagyok,
Enan úrhölgy győzni fog.
Ha érte minden mondatot
szépen érlelve forgatok,
nincs szó, mi énrajtam kifog.
Füljön trágyába, ki nyafog,
és kürtöt fújni fanyalog!
Annak, ki ilyenkor dohog,
Tán kancaseggbe fújni jobb.

>>>>>>>>>>>>

Nem mondom, hogy oktalan,
– hiú szándék volt ugyan –
hogy Bernát úr tájékosan,
egy esti órán hangtalan
osont be ott, hol hált Enan.
Amaz így szólt: „En jó uram,
combomnak hol mély völgye van,
fűjön kürtömbe hangosan,
s rögtön önnek adom magam!

Ha ennyit nem kérhetek,
oda nem adom szívemet,
fűjja kürtöm, mit felfedek,
jól megmostam, nyugodt lehet,
arcán nem lesz bűzös kenet,
nem szólják meg az emberek.
Mit kérek, rosszra nem vezet,
csigázni kár türelmemet,
késést nem tűr az élvezet.”

Igen nagy szerencse ez,
Uram, Bernát de Cornés,
jobb, ha rögtön szájába vesz
ily kürtöt, ha gazdája lesz.
Ami más kürtös felfedez,
ahhoz zenét is ő szerez.
Ki ellenáll, rossz lóra tesz:
„Hölgyem, e kegy lekötelez,
De nincs most épp szuflám ehhez.”

„Uram, Cornilh szülte önt,
kürtösök közt legkülönb,
kürtöm rozsdáll, kínoz a csönd,
fűjja meg, vagy a düh elönt!
Szebb hangú nincs, se lent, se fönt.
Fakasszon édes hangözünt,
s önre dicső korszak köszönt!
Ha nem használ ki ily előnyt,
uram, az Isten áldja önt!”

Rossz szeretők, jól sose dönt,
aki egy hölgyet ágyba dönt,
majd áll báván, mint egy fatönk,
mutatva hitszegő közönyt.

Jeney Zoltán fordítása

ADAM DE LA HALLE

Uram, jutott tömérdek nő!

Fines amouretes ai, Dieus!

Motet (Motetta)

Uram, jutott tömérdek nő!
Fogalmam sincs, hol élnek.

A kedvesem ha felszalad,
be kellemes, be jó falat,
az íze édes, friss zamat –

megkóstolnom se vétek!
Uram, jutott tömérdek nő!
Fogalmam sincs, hol élnek.

Teherbe ám ha ejteném,
sápadt lesz, fehér szegény,
s mit én okoztam, szégyenén
csámcsog sok pletykafészek!
Uram, jutott tömérdek nő!
Fogalmam sincs, hol élnek.

De nem lesz baj, ha nem hagyom!
Magam ha megtartóztatom,
ha órá gondolok nagyon,
így óvom jóhírért meg!
Uram, jutott tömérdek nő!
Fogalmam sincs, hol élnek.

Győrei Zsolt fordítása

>>>>> folytatás a 10. oldalon

LADÁNYI-TURÓCZY CSILLA

Rendületlenül és udvariatlanul

A Palimpszeszt Kulturális Alapítvány (illetve az azonos nevű elektronikus folyóirat és könyvkiadó) fiatal, illetve lassanként középkorúvá váló „udvari” fordítói, filológusai és szerkesztői a régi irodalomból válogató antológiák létrejöttéhez képest unortodox, nagyon modern, de nagyon is a középkor szelleméhez mérő módszerrel próbálják felépíteni a 21. század magyar nyelvű közönsége számára azt az ellenvilágot, amelyből eddig vajmi keveset ismerhettünk. Tetszhalott versek lesznek eleve és mozgatják meg a fantáziánkat, meglehet – legalább is ezt reméljük –, nemsokára egy IX. Vilmos, egy Marcabru, egy Coton, egy Wolkenstein olyan ismerős lesz számunkra, mint a franciák által elfeledett, de ezeken a tájakon családtagnak számító Villon.

A híres-hírhedt trubadúrherceg, IX. Akvitániai Vilmos (Guilhem de Peitieu) köpenyének redői között nem csak a filozófiai, sőt, vallási magasságokba törő, ún. udvari trubadúrlíra rejtézet, hanem annak ellentéte és ellentetje, az udvariatlan (©Győrei Zsolt), „alantas”, mélységekbe zuhanó pajzán és obszcén költészet is, amelyről ez a kis válogatás sajátos kóstolót kíván adni.

Válogatásunk éppen Vilmostal, mégpedig egy nagyon híres versével kezdődik (Jeney Zoltán vadonatúj magyarítását érdemes összevetni Képes Júlia korábbi változatával), amely igencsak finom felütés,

épp hogy enyhén erotikus, az utolsó sort kivéve... A trubadúrköltészet udvariatlanabb regiszteréből aztán egy neves mester opusa ad rövid, ám annál ízesebb falatot. A trágárság, az obszcénitásban a költeményekben tekinthető ugyan öncélnak is, de a pornótól épp a benne rejtő kultúra, vagy az az elleni lázadás különbözteti meg. Ugyanazok a joglások és trubadúrok írnak ebben a stílusban, akik más alkalommal az udvari szerelem legéteribb változatát hirdetik, vagy – a galego-portugálok esetében – női ruhát öltenek, hogy reménytelenül epekedjenek, tán épp saját maguk iránt.

Ennek az ellenköltészetnek a legnagyobb varázsa – legalább is számomra – a fantáziában rejlik, és itt nem a különböző szexuális pózok és magatartásformák ecsetelésére gondolok elsősorban, hanem a metaforák használatára. Legyen szó kürtöcskéről (Drufort, Truc Maléc) vagy házépítésről, a jól megírt költemény nem sok kétséget hagy a mögöttes jelentést illetően, noha a 19. században azért voltak olyan filológusok, akik nem jöttek rá a metaforák nyitjára. Másutt a trágárság egészen ellepi a verset (Ardeleiro, Ambroa), ebben a franciák nem maradnak el az ibériaiak mögött. Vagy a csúfolódás ölt nevetségesen undorító méreteket (*Balkézel szabott ének*: a trubadúrlírában olyan hangsúlyos nődicséret kiforgatása egyébiránt nem új műfaj, már Horatius is gyakorolta), esetleg egyházi témával játsza-

dozik a költő (Ambroa zárándoka), vagy a szerelem aprópénzre váltásának gunyos megfogalmazásába botlunk, esetleg pederasztá szokásokról értesülünk. A galego-portugál versek személyes kedvenceim, mind tematikailag, mind formailag sokszínű és rendkívül érdekes corpusból lehet válogatni, és fordítóink (a tapasztalt Horváth Viktor, Havasi Attila, illetve a fordítói karrierjét most kezdő Düll Kata) is nagy kedvvel magyarítják ezeket a szövegeket. Az itáliai termés sajátossága, hogy a többi nyelvi kultúrától eltérően az udvari költészetnek nincs nagy hagyománya az Appennini-félszigeten, ezért az obszcén versek sem elsősorban „udvariatlanok”, a polgári, városi kultúra sokkal jellemzőbb rájuk. Ennek a szövegcsoporthoz egyik érdekessége, hogy Cola di Alessando szonettjét két fordításban (Tolvaj Zoltánéban és Karácsonyi Zsoltéban) is közreadjuk, lehetőséget adva így a különböző fordítói megoldások összehasonlítására. Külön világ a minnesang-költő Wolkensteiné (magyar hangja Győrei Zsolt), a válogatásban a provanszálból és galego-portugálból jól ismert „pastorelák” németes, falusias ízű változata is elsősorban a metaforikus megfogalmazást részesíti előnyben, akárcsak a kevés szöveggel rendelkező angol erotikus költészet itt közölt darabja.

A blokkban szereplő verseket a következő nyelvi szerkesztők válogatták: a provanszálokat Szigeti Csaba és Bánki Éva, a franciákat Jeney Zoltán, az olaszokat Tombi Beáta, a németet Győrei Zsolt, az angolt Horváth Viktor, a galego-portugálokat pedig jómagam.

>>>> folytatás a 14. oldalról

NÉVTELEN FRANCIA KÖLTŐ

Balkézzel szabott ének

Sotte chanson

Köszönöm, Ámor, ajándékokat,
e pajkos udvariatlan szerelmet.
Hölgyem szájában nincsenek fogak,
méltó hát, hogy kegyéért énekeljek
egy éneket, bár balkézzel szabom.
Rá senki nem lesz féltékeny nagyon,
oly bájos: száját folyton tátva hagyja,
boldog lehet, kinek részét megadja!

Jaj, győzném őt méltón szolgálni csak!
Túl szép ahhoz, hogy köpni-nyelni merjek,
s édes vér ömlik, amidőn kacag.
Imádkozom, ne bírna más kegyeltet,
hacsak nem járkál tetvesen, vakon,
s oly szórhedt, hogy túltesz egy farkason.
Ily hölgy nem méltó megvető szavakra,
ki őt imádja, cudar lesz a napja.

Szerelmem örökké övé marad,
adná az ég, hogy viszonzást ne nyerjek.
Neve Madame Hersent de Szórpamat;
hatalma szívem mélyéig kiterjed.
Szánalmasan hozzá sóhajtozom,
s így szól: „Imádóm sokkal jobb vagyon:
juhászunk az, fején a tollazatja,
ki gőzt teker belőlem alkonyatra.”

Nevetés, öröm végleg odahagy:
ha rám ugat, a kedvem rögtön elmegy.
Haragja láttán szívem bűja nagy,
gatyaszaggató gyötrelembe kerget.
Szeretni őt nem fűt a buzgalom,
elvégre benne nem csalódhatom:
századik évét épphogy túlhaladta,
s hibás agyú, ezt senki sem tagadja.

Úrnóm, kegyelmezzen, hisz ön miatt
bizony nem érzek sem kint, sem keservet,
s oly perzselő a vágy, mely elragad,
hogy pokrócomból minden szórt kiperget.
Szeretni önt hogy is merem vajon?
Ki látja, nátha tör ki mindazon,
mivel orcáját ráncok árka szabja:
kifestve tán nagyobb is volna haszna.

Havasi Attila fordítása

PERO GARCIA D'AMBROA

Most látom én,
milyen szerencse érte...

Ora vej' eu que est' aventurado...

Most látom én, milyen szerencse érte
Pedro Amigót, mily isteni kegy!
Nem volt e földön vágya más, csak egy,
s lón annak, íme, beteljesedése:

egy lukra bukkant, vén remetelakra,
ingóságát berakta, s úgy belakta,
hogy kijönni nem is jut már eszébe.

Olyan barlangra lelt, amelybe végre
kényelmesen beköltözködhetett,
s nem mondhatjuk, hogy nem érdemli meg:
lukán kívül nem vágyik ő egyébre:
ezentúl ott lakik, mint mondogatja,
mártíromságra húsát ottan adja,
fittyet hányván e hitvány földi létre.

Más férfiút, aki önként betérne,
vagy őt kitúrná, én nem ismerem;
ki megpróbálná, csak bolond lehet:
nagy ő lukával megelégedése,
elannyira, hogy esküvel fogadta,
hogy abban éri őt halála napja,
és az borul majd sírként is föléje.

Havasi Attila fordítása

PERO GARCIA D'AMBROA

Egy asszonytól
elkértem punciját

Pedi eu o cono a hua molher

Egy asszonytól elkértem punciját,
minek fejében száz garast remélt.
Így szóltam hozzá: túl sok lesz ezért
az ár, mit kér, de volna egy privát
tanácsom, és tán azt fogadja el:
pináját sok kis részre ossza fel,
s szerelmemért garasnyit adjon át.

Pinájánál bár jóval többet ér,
az aranyat is grammonként veszik;
kenyeret és bort, húst és sőt pedig
kereskedő szintű adagra mér.
Pináját ekképp ossza fel talán,
ne féljen, semmi nem marad nyakán,
mert lesz elég, ki majd belőle kér.

El tudja adni majd az összeset
részenként, mert ha annak híre száll,
hogy porciózza, rögtön sorba áll
velem mindenki, s kér egy keveset.
Eszembe mégis ennél jobb jutott:
ha félti, óvja azt a kis lyukot,
seggéből kérem inkább részemet.

Düll Kata fordítása

ESTEVAN DE GUARDA Kiderült végre a talány

Do que eu quigi, per sabedoria

Kiderült végre a talány,
kibökte Álvár, 'mit tudni akartam:
hogy mi is a helyzet a kis arabbal.
Így megtudtam hosszú idő után,
elmondta nékem a jó Ali mester:
a baszásról Álvár mindent beismer;
s nem új az a mórnak egyáltalán.

Kimélte, ne bántsa éhség s hideg,
amióta a gazdája, azóta,
csak ahogy él vele, attól nem óvta,
pedig kellett volna, amíg gyerek.
Ali mester esküszik a hitére;
pont Rodriguez találta ki eléje,
hogy épp úgy baszik, mint a többiek.

Hogy az Alláh hordja a tenyerén!
Ali istene Álvár Rodrigezbe,
hogy a mór sorsát így szíven viselte.
Miatta fiatalon már kefél;
mert napok óta mást se hallani:
Álvártól hallotta a jó Ali,
hogy baszik, ahogy a csövön kifér.

Horváth Viktor fordítása

JOÃO GARCIA DE GUILHADE

1.
Martín dalnok,
elegem van

Martin jogar, que gran cousa

Martín dalnok, elegem van:
folyton hentereg ágyadban
feleséged.

Majd' megdöglöm, te is tudod,
mégis mindig újra dugod
feleséged.

Érdekel is, mi fáj nekem,
meghalok, s dugod szüntelen
feleséged.

2.

Mária asszony, a férje

Martín jograr, aî, dona María!

Mária asszony, a férje
mért kell, hogy folyton kefélje,
míg én megveszek?

Majd' belehalok a vágyba,
mert Martínnal fekszik ágyba,
míg én megveszek.

Érdekli is, mi fáj nekem!
Megdugja s hever melegen,
míg én megveszek.

Ladányi-Turóczy Csilla fordításai

JOÁN FERNÁNDEZ

D' ARDELEIRO

Eret jött vágni rajtam

Un sangrador de Leiria

Eret jött vágni rajtam
egy leiriai felcser.
Lések: miközbe' cserfel,
a mancsa merre kajtat?
A seggemen lelek rá!
Ez fenne rám beretvát?
Majd más hülyén eret vág!

Barátném, új e módszer,
hasam simítja egyre,
buzgón remélve: meglep,
s belém lukat de jót szel!
Szoknyát emel, szemet tát...

Ez fenne rám beretvát?
Majd más hülyén eret vág!

Lehetsz ilyen szakembert,
kit ha elhúsz egy este,
légy óvatlan s kegyes te,
egyéb se kell: csak engedd,
éhes rögtön, s nekedlát!
Ez fenne rám beretvát?
Majd más hülyén eret vág!

Ha játszani ilyet vágy –
az anyjái kerek, tág!

Győrei Zsolt fordítása

CECCO ANGIOLIERI

CXXVII

Isteni bőr, most tedd rá a kezéd

Pelle chiabelle di Dio, no ci arvai

– Isteni bőr, most tedd rá a kezéd,
később annyira lesz csak szűz mint Róma.
– Luccai vagyok. Honnan a hírneved?
– E hölgyeket jó pénzért árulom ma.

– De jó neked, utad hová vezet?
– E gyümölcsöket viszem Arezzóba.
– Én egy bognártól vettem ezeket,
és ollót raktam gyorsan a hajukba.

– Szörnyű csapás érhet e nők miatt,
de Firenzében nagy vagyont szerezhetsz
belőlük, sőt ha jól meggy milliókat.

– Az Istenért! A szamarat ereszd meg,
e gyümölcsöktől Siena is vigad,
már nem szedhetsz te ennél soha jobbat.

Karácsonyi Zsolt fordítása

CECCO NUCCOLI

Ha kezembe kerülne a paraszt

S'io potesse saper

Ha kezembe kerülne a paraszt,
aki volt olyan bátor minap este,
hogy Ömlenynének a lompost benyesse,
a fél kezemmel fojtanám meg azt.

Feleslegesen gyomlálta a gatz
(szavaimból kiderül, mit helyeslek,
és hogy melyik formát tartom helyesnek),
hisz így a hálás mag nem hoz tavaszt.
Így mérgezik az embert a fenék,
vagy ennél súlyosabb baj is megeshet,
odáig süllyedhet, mint egy herélt.

Ha hagyja az ember, hogy bűnbe essen,
és ily kínok előtt hajtja fejét,
Ömlenyné így kiáltat: „Fizessen!”

Ömlenynét ez a kín hajtja tovább:
a lomposért szépségét is eladja,
saját pinája már rég meg se hatja.

M. József Karcsa fordítása

COLA DI ALESSANDRO

Sejtheted, mi dívik ottan

Amico, sappie l'uso di Spolete

Sejtheted, mi dívik ottan, jó barát:
spoletóiak ájtatos szokása
szüzen hajolni át a túlvilágra
áhítattal toszva társuk tomporát.

Számkivetve élnek ott lotyók s rimák,
a numeráknak nincs fix tarifája,
– s a plébánuszi nőtlenség javára –
nagyiparban úzik a szodómiát.

Megannyi jó bőr, kit férfi-szem se lát;
mert akár öreglány a szövőszéken,
matatnak egymás szent természetében.

Ezért fordulok feléd most, hű barát;
jer' és oltsd belénk e böjt ellenszerét,
mielőtt a kangörcs gögje vetne szét.

Tolvaj Zoltán fordítása

Hallottad, mi lett

Amico, sappie l'uso di Spolete

Hallottad, mi lett Spoletó divatja,
miként is élnek ott az úrfiak,
a túldicsért szent szüzesség miatt,
egyik a másikat jól seggbegyakja.

Elhúzott onnan már a rinyák nagyja,
nőért fizetni ott nem is divat,
patarénusnak vallják magukat,
szodomizálnak bárkit, aki hagyja.

Sok ott a szép nő, nem dicséri senki,
annyi nekik, mint szénának a tű,
mind büszke rá, hogy más természetű.

Én nem akarok épp oly messze menni,
bort hozz ide, amelyben nincs hiba,
szörnyen gyötör az absztinencia.

Karácsonyi Zsolt fordítása

RUSTICO DI FILIPPO

XXIX.

A Muscia most is hirdeti egyre

El Muscia si fa dicere e bandire

A Muscia most is hirdeti egyre,
hogy van egy asszony, gyenge a férje,
túl rövid ám a nagy lendületekre,
így szeretőjét, hűja ebédre.

>>>>> folytatás a 12. oldalon

*És kiragasztja falakra, terekre,
hogy tizenhatszor kéj tetejére
vitte az asszonyt, de elkötelezve,
mert ha nem adna, szűnne a bére.*

*Hogy ne ijedj meg, figyelj mire intlek,
két hazugság közt maradj a középen,
az én szavam is hordhat hazug inget;*

ha újra jó, ne engedd semmiképpen,
hogy ne fizesse jól árát a csínynek,
rázd meg a bőrét dúló szenvedélyben.

Karácsonyi Zsolt fordítása

OSWALD
VON WOLKENSTEIN

Egy fűvészeányról

Ain graiserin

*Füvészsleány a hűs mezőn
mezítláb nyirkos fűbe lépett,
gyönyörrel lestem őt, midőn
sarlóm barna bozótba tévedt!
Kúsztam-másztram, hogy hetyke nyársam
mártsam mélyre s mélyre megént,
szegényt eként segéltem,
tömtem, gyömtem serényen –
sövényt vertünk, ne szökjék el a kis liba!*

*Mi lassan ért ilyen közel,
jaj, meddig váratott, be gyötrött!
Karóm körül fűgén szökölt,
kerülve, mit ástam, a gödröt.
Miért? Hisz őt szolgálni kentem-
fentem apró, de gyors kapám,
csupáncsak ám, s kacagva
hordtam füvet kazalba!
„Ne ugrálj már, kincsem!”
„Ne izgulj, Pistika!”*

*Kupacba gyűlt a lóhere,
betömve nyárrsal mind a rések.
Mekér: kaszáljak jól bele
alul, hol dús az aljnövényzet.
Jutalmul koszorút kötözne
össze legszebb rózsáiból...
„Tilold – sikolt – csak a lent!
Üsd-vágd: úgy nő odalent!”
„Kedves libuskám, csőröcskédben
nincs hiba!”*

Győrei Zsolt fordítása

ISMERETLEN
ANGOL KÖLTŐ

Egy hős, nemes kakast

I have a gentil cook

*Egy hős, nemes kakast
tartok, hogy a napot
riassza, s így imát
hainalba' mondhatok.*

*E hős, nemes kakas
dicső leszármazott;
taréja rőt korál,
farkán a toll szurok?*

*e hős, nemes kakas
nagy őstöltől való;
fején piros taréj,
a farka indigó.*

*A lába kék azúr,
sudár és oly derék;
ezüst sarkantyuján
rezeg a harci ék;*

szeme kristály-golyó,
borostyán-szín sugár.
A nőmre rámered,
s szobácskájába jár.

Horváth Viktor fordítása

A szerzőkről

Guilhem de Peitieu: (1071–1127) Poitiers grófja és Akvitánia hercege, az első ismert trubadúr. Dél-Franciaország legnagyobb hűbéruraként több kereszt-hadjáratot vezetett. Szerelmi lírája sajátos kettősséget mutat: míg egyes verseiben túlteng az érzékiség, más költeményei először fogalmazták meg a fin'amor, az udvari szerelem megnevelő erejét és a szeretett hölgy felmagasztalását.

Arnaut Catalan: 13. századi trubadúr, valószínűleg Toulouse-ból származik. Életéről nem tudunk sokat. Ami bizonyos, Lombardia és Provence vidékein utazgatott. Öt canso, egy vallásos vers és egy tenso néhány versszaka (coblája) maradt fenn tőle.

Truc Malec (vagy **Turc Malet**): (12. század vége) Quercy-ből (Akvitánia) származó lovag, ez az egy veresszak maradt fenn tőle, s ezt is gyakran hozzácsapják Raimon de Durfort sirventeséhez.

Raimon de Durfort: (12. század vége) Lovag, Truc Malèc barátja, két verse maradt fenn, mindkettő a Cornilh ügyhöz kötődik. A Cornilh affér 1180 körül történhetett, amit az ügy harmadik képviselője, Arnaut Daniel trubadúr életrajzi adatai alapján datálhatunk.

Adam de la Halle: (1245?–1288?) (1307?) a 13. század egyik legeredetibb költője. Több műfajban és stílusban alkotott. A *Jeu de Robin et Marion* című pásztortátréka a középkori világi témájú szín-

játékok mintadarabja. Verseinek jelentős része kottával együtt maradt fenn.

Pero Garcia d'Ambroa: galego kisnemes trubadúr, körülbelül 1228 és 1260 között működött. Alfonz infáns kíséretéhez tartozott, részt vett a rekonvistában. Valószínűleg megjárta a Szentföldet, 1253 körül térhetett vissza a Félsgizetre, 1261-ben már halottként említik. Sok trubadúrtársa írt róla szatirikus költeményt, egyrészt zarándokútja, másrészt Maria Balteirához fűződő kapcsolata miatt.

Estevan da Guarda: Guarda városából származó portugál trubadúr, 1280 körül született és az 1360-as évek elején halt meg. 26 évig volt Dénes portugál király írnoka, a költőkirály halála után elhagyja az udvart. Lehet, hogy részt vett Barcelos hercege daloskönyvének összeállításában. Jelen vers válasz egy korábbi darabra, amely ugyan csak Horváth Viktor fordításában már megjelent.

João Garcia de Guilhade: kisnemes, III. Alfonz portugál király (1210–1279) udvarában élt, mondhatjuk megélhetési költőnek, cantigáinak terjesztésével még vándorló joglárokat is megbízott, Korának egyik legeredetibb hangú és humorú alkotója.

Johan Fernandez d' Ardeleiro: délportugáliai kismes, a 14. század első felében alkotott. Barcelos hercegének udvarában több kortárs trubadúrral, köztük Estevan da Guardával alakított ki személyes kapcsolatot.

Cecco Angolieri: (1260–1311/13): Jómódú sienai patrícius család sarja, aki fellázadt az atyai szigor és önkény valamint az akkori gazdag polgárság életmódja és életeszménye ellen. Cecco az édes új stílus költészeti ellenpontját hozta létre szabadszájú, vaskos plebejus humorral. A toszkán játékos, realisztikus-komikus költői csoport legtehetségesebb és legeredetibb képviselője.

Cecco Nuccoli: 14. századi itáliai költő, a peruggai realista poéták csoportjához tartozott.

Rustico di Filippo vagy **Filippi**: 1230–1240 körül született Firenzében, valószínűleg kereskedő családban. Életéről szinte semmit nem tudunk, 1295 körül halt meg. 59 szonett maradt fent a neve alatt, az udvari, szerelmi témájú versek mellett elsősorban a játékos és csúfolódó hangvételű költészet híve volt.

Oswald von Wolkenstein: (1376–1445): Zsigmond király diplomatája, kereszteslovag és Örményországtól Portugáliáig hetedhét országot bejárt utazó. A minnesang háromezredes hagyományának egyszerre összegzője és meghaladója, költészetét tematikai sokszínűsége és ritka formai leleményessége teszi egyedi élménnyé. Mintegy százharminc dala maradt ránk

BOGDÁN LÁSZLÓ

36. Bolondériák

Megrezzent. Reflexszerűen meredt az órájára: fél kettő volt. Kortyolt borából és félrehajtott fejjel, a kapu előtt állingáló, izgatottan ide-oda forgolódó kapitányt hosszan elnézegette. Úgy érezte, végre visszatál a kezdetihez, s a csoda, amely napok óta körülötte kerengett, utolérte, hogy elhagyja megint, magát kelleve forgolódott, mint egy kikapós szépasszony, hol fityiszt mutatva enyészett el, hol csalafintán várta be egy hajtúkanyarban, hol volt, hol nem volt, most, mintha tényleg a gonosz kapitányban öltött volna testet. Kisseleff imbolyogva állott a halászcserda bejáratánál, akárha hajója, amikor kifutva a Dardenellák szoroson, el kell dönten: hova? merre?

Kortyolt borából és érezte, hogy izgatt. Érezte, hogy valami hamarosan el fog dőlni, hiszen nem, még nem ért véget semmi, csak most kezdődik a történet, de újra kell tennie egy fél fordulatot hátrafelé, s feladva az egyes szám harmadik személy hazug, infantil, távolságtartó gögijét, vissza kell térnie az egyes szám első személyhez! Hiszen velem történik mindez, mindenütt én vagyok ebben a történetben, ébren és alva, a Tatjana engedelme sem szétáruló fehér combjai között és a hajó fedélzetén, a velencei vagy a ravennai utcákban, elmerülve a múlt labirintusában, a tükör is én vagyok és az is, aki engedékenyen vagy dühösen, a reményt is elveszítve nézi magát ebben a tükörben: én, én, én, én...

Sóhajtottam és szembenéztem Eduardóval, fél szemmel ellenőrizve a két nő remegő arcát. Sem az énekesnő, sem Tatjana, nem bírták s talán nem is akarták eltitkolni félelmüket. A főnök arca viszont merev volt, mintha maszkot viselt volna. Igazi pókerarc volt, nem látszottak rajta az érzelmek. Egykedvűen meredt borospoharába, mintha csak a múlt idő további képeit akarta volna a hegy lelke aranyosan csillámló tükréből, az enyészett rejtelméből, káprázataiból, önáltató hazugságaiból valamely csalafinta módon visszacsalogatni. Irigyeltem ezért, de hiába kerestem a tekintetét nem nézett rám. Tatjánára pillantottam, „menjünk” - suttogta alig mozduló szájával, nem is válaszoltam, ő se hihette komolyan, hogy innen és éppen most el lehet menni. Mert nyilván nem lehetett, s ezt ő is ugyanolyan jól tudta, mint az énekesnő, akinek arca hamuszínűvé változott és a foga is összekoccant félelmében, hiába tette libabőrös karjára kezét a főnök és hiába igyekezett megnyugtatni, folyamatosan beszélve hozzá, mint egy gyerekhez, hogy ne féljen, ezúttal nem lesz semmi baj, mert szavai szemlátomást el se jutottak a nő tudatáig, fel sem fogta őket, s ha elvágyódó, révült pillantásának hinni lehetett - két

szeme volt, porcelánké, de írisze vörösen izzott s a félelem megmerevítette, üveges tette tekintetét - jelenleg mindenütt szívesebben tartózkodott volna, mint éppen itt, ebben a napsütötte halászcserdában, a már-már elviselhetetlen melegben, nézve Kisseleff alakját az ellenfényben, tudván tudva, hogy csak idő kérdése és megismer és ideér és azonnal elkezd játékait, melyeknek gonosz ravaszságaitól és infantil ötleteitől meg nem mentheti őket, védtelen, kiszolgáltatott ártatlanságokat senki és semmi.

S akkor a kapitány - most már soha nem tudom megállapítani, játék volt-e az egész, vagy tényleg akkor fedezett volna fel bennünket, régóta keresett ismerőseit, tétován asztalunk felé fordult, sárga gnóm arca észrevehetően felderült, intett a kezével és fura, imbolygó járásával, de mintha erre még rá is játszott volna, tá-molyogva indult el felénk.

Az énekesnő sóhajtott és elszántan

nyúlt pohara felé, de az üres volt, segélykérően nézett Eduardóra, aki felrezzent és előékenyen töltött s mosolyogva igyekezett ismét megnyugtatni, hogy ne féljen, ne képzelegjen, nem fog történni semmi, mert mi is történhetne, a játékoknak vége, ezúttal közli az ő kedves kapitányával, hogy eddig és ne tovább, mindennek van határa...

Nem tudtam megállapítani, egyáltalán megértette-e a nő ezeket a szavakat, mindenesetre elszántan ragadta fel poharát és ivott. Ahogy letette poharát s tétova riadtsággal felnézett, észrevettem, hogy tekintetéből eltűnik a félelem s arca lassan kivörösödik.

Abban a pillanatban, ahogyan megszólalt s kedvesen, kislányosan kért még egy korty bort szeretett Eduardójától, állapodott meg dülöngélve a kapitány, asztalunknál, és széles mosollyal, több

nyelven, választékos udvariassággal üdvözölt bennünket.

Senki nem válaszolt, Eduardo sem, ennek ellenére nehézkesen leült, s annélkül, hogy külön hívnia kellett volna megállott mellette a főúr - láthatólag itt is jól ismerték Kisseleff szokásait és tiszteletben is tartották őket, s két párálló üveget tett eléje, az egyikben jégbe hűtött Smirnoff vodka volt, a másikban ásványvíz. Töltött, és a kapitány máris elragadta poharát, nyakának egyetlen, utánozhatatlan mozdulatával döntötte magába az italt, krárogott s érdeklődve fordult felénk.

„Hogy tetszik Ravenna? - kérdezte semleges hangon. - Tudják, én szeretem a sötét várost, háromezer esztendeje nem tudok betelni vele.”

„Megint kezdi” - sikoltott fel az énekesnő, mint egy sebzett madár, és minden arc felénk fordult a sörkertben.

„De drága Carla - tette kezére a kezét Eduardo -, nyugodjon meg, aggodalomra semmi ok.”

Lassan fordult a vigyorgó kapitány felé, érdeklődve figyelte darab ideig, mint bogarászsa a ritka lepkefajtát, majd szárazon közölte: - „Senki nem hívta ide, kapitány. Láthatja, pusztá jelenléte is riadalmat okoz, hisztérikus viselkedést vált ki a hölgyekből...”

„Nem - szólott közbe váratlanul, kihívóan a hosszú percek óta némán figyelő Tatjana. - Nem a pusztá jelenléte, noha nyilván az is, hanem ostoba hősködései, arról, hogy ő több ezer éves, hogy ő a hallhatatlan ember...”

„De hát ez a helyzet - vigyorgott Kisseleff, s hátradőlve a széken sárga szemével a főnökre meredt. - Nem tehetek róla, drága Tatjana, de ez a helyzet. Rólam írta Jorge Luis Borges a szeniális novelláját, melynek ötletéből Hollywoodban filmeket és tévésorozatokot forgattak, amelyek nagy sikert értek el a világ filmszínházaiban, a Tűzföldtől Japánig és Európától Indiáig, s ha erre gondolok, akár elégedetten is dőlhetek hátra, megtettem mindazt, amivel sorsomnak és démonomnak tartoztam, népszerűsítettem a hallhatatlanság gondolatát, amelyet a halandók ostoba, földhözragadt előítéleteiből kiindulva, egyszerűen képtelenek megérteni, félnek az igazságtól, nincs képzelőerejük, amit saját szűk látókörükből szemlélve, valószerűtlennek, sőt hihetetlennek tartanak, hajlamosak örökvényűnek tekinteni...Miközben persze csupán saját ostobaságaikról állítanak ki bizonyítványt. Nem tudom. Ön, drága Tatjana, pszichológus...Nem?”

„Igen. - bólintott Tatjana, kedvesen mosolyogva. - Ha ez örömet szerez magának, kapitány, akkor akár írást is tudok mutatni róla, a moszkvai és a budapesti egyetemen végeztem tanulmányaimat...”

„Ön is azt állítja, tanulmányai alapján, ha Moszkvában idióták is tanították, a szép Budapesten, mégiscsak volt néhány igazi tudós. Jómagam többször jár-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

tam a Duna-parti városban, Buda visszavivásánál vehettem részt, ott voltam Petőfiék mellett, azon a felejthetetlen napon, március 15-én, amikor a költő ezek és ezek előtt, csepergő esőben szavalta el hírhedt versét, a Talpra magyart, harcoltam a megszálló szovjet csapatok ellen, Bajusszal és társaival, a Korvin közben, farkasszemet nézve hazája rémisztő tankjaival... Volt néhány zseni a pesti egyetemen?"

„Igen, volt – bólintott derűsen Tatjana. – Büszke vagyok, hogy a tanítványaik lehettem. Sokat tanultam azoktól is, akik oktattak az egyetemen, s azoktól is, akik klinikákon dolgoztak..."

„Őn is azt állítja, hogy amit nem halunk, amit nem érzünk, amit nem látunk, az nincsen. Őn is osztja ama, halandók körében igen szívós s elterjedt ostobaságot, hogy csak az van, amit érzékszerveinkkel be tudunk mérni, amit látunk, halunk, érzünk..."

„Mire akar kilyukadni, kedves kapitány..."

Eduardóra pillantok, meg akar szólni, arca sötétvörös az erőfeszítéstől, szeme kerekre tágul, tébolyodottan villog, homloka gyöngyözik, elengedi a tehetetlenül pislogó énekesnő ernyedt kezét, s körmével jól hallhatóan kaparja az abroszt.

Rémülten nézem, próbálom szuggerálni, hogy ne nyugodjon bele átmeneti vereségébe, nem létezik, hogy ez a kis, sárgaarú, sárgaszemű pojáca lenne az erősebb.

„S ha azt mondanám, igen, tudná demonstrálni az ellenkezőjét?" – kérdezi szenvtelenül Tatjana.

Kisseleff tölt magának egy újabb pohár vodkát, lassú kortyokban issza meg, nagy élvezettel forgatva a szájában, majd tölt egy pohár vizet is, s dőlyfösen tekint Tatjánára. – „Biztos benne, hogy ezt akarja? – kérdezi fenyegetően, aztán vállat von. – Hát legyen. Sőt – néz biztatóan Tatjánára –, ha gondolja, majd némely dolgokat el is mesélek önnek, olyan felismeréseket, amelyek mibenlétét a tudósok sejtik ugyan, de képtelenek meg is magyarázni, olyan jelenségeket, amelyeket parapszichológia címszó alatt emlegetnek, de működésükről lényegiekben fogalmuk sincs. Könyvet is írhat, drága Tatjana, s megkaphatja érte akár a Nobel díjat is..." – Röhög és összecsapja a kezét.

„És mibe fog ez kerülni nekem – kérdezi szenvtelenül Tatjana s kedvesen mosolyog rá az izgó-mozgó kapitányra. – Mit kér cserébe azért, hogy egyet-mást elárul telepátiás tudományából..."

„Semmibe – néz vissza rá megbotránkozva Kisseleff. – Maga is túlságosan merkantil szellem, doktornő. Én mind ezért nem kérek pénzt, nekem van pénzem elég, több, mint maguknak...Csupán annyit várok el, hogy maga és a nagy barátja – mered rám egy pillanatra és újra

csalafintán vigyorog –, egyszerűen végighallgassanak engem, anélkül, hogy pánikba esnének, hogy csodálkoznának, hogy hitetlenkednének. Minden ezer évben eljön az idő, amikor szívesen mesélek kalandjaimról és zaklatott életemről, s a Tibetben kétezer éve szerzett tudásomról, ami lehetővé tette, hogy élvezzem a nekem megadatott halhatatlanságot s nem mindennapi eseményeket, amelyeket megéltem. A tibeti kolostorokban szereztem meg a hatalmat önmagam fölött, s ez a legtöbb, amit halandó vagy halhatatlan elérhet, földi vonulásunk közepette. Ez tette lehetővé, hogy környeztem is uraljam s közben élvezzem is az egészet...Hogy ne essek a halhatatlanok örökösen kísértő betegségébe..."

„És mi lenne az? – kérdezi Tatjana, s kortyol borából. Összeszűkül, zöld szeme egy pillanatra sem engedi ki fókuszából a kapitányt. – Erre különösen kíváncsi vagyok..."

„A melakór – sóhajt a kapitány s újabb pohár vodkát iszik. – S a melabútól, a terjengő, ragályos melankóliától elválaszthatatlan, azt kísérő, sőt kísér-

homokból való arc, összeáll egy-egy életfogytiglani pillanatra, szomorú vagy kevély homokarcunk, de időnk sincs minuciózus aprólékossággal megvizsgálni, a kétely kutyái máris szívünk körül matarásznak, hát ez lennél te, a hallhatatlan ember, ez a szálnalmas homokfej, amikor máris széthull, szétpereg, szétesik az egész, hogy a fennvaló láthatatlan edényeiből végtelenül csorgó homokból darab időre összeálljon megint, de soha nem annyi időre, hogy megvizsgálhassuk, milyenek is vagyunk, hiszen homokarcunk hirtelen zilálódik szét, vonásaink szétmorzsolódnak, széthullanak, szétesnek, hogy összeálljanak megint... Mert, áltatom időnként bánatomban magam, úgy véglegesek, hogy állandóan változnak. Hát megértik, hogy végül is miért félek és undorodom a tükroktől, nem?"

„És amikor beretválkozik? – kérdezem váratlanul, de Tatjana, noha megszólalásom váratlanul éri, ijedten rándul meg. – Akkor mi történik?"

„De hát én nem látom magam, nem érti – horkan fel a kapitány idegesen. – Vak-tában beretválkozik. Ahogy érem. Kétezer egynehány esztendő után már épp elég gyakorlatra tehettem szert ebben, nem gondolják? Mi a fenének néztek tükörbe, ha amúgysem látom magam, viszont előbb-utóbb feltűnik hitvány homokarcom, összeáll, hogy szétesen megint, s ebbe kétségtelen bele is lehet örülni. Hát megértetik, hogy széles ívben igyekszem elkerülni a tükroket..."

„S mi történne – kérdezem hátradőlve a széken, kinyújtózta zsidbadt lábom –, ha egészen véletlenül egy tükörtembe kerülné? Akkor mindenütt önmaga homokból való arcát és testét látná, amelyik összeáll, hogy megint szétesen, s szétesik, hogy ismét összeálljon..."

„Sokat kérdez, doktor! – meredt rám szúrósan Kisseleff. – Bár el kell ismernem, kíváncsi kérdésében van némi ráció. Nem tudom? Higgye el, uram – tárta szét a karját színpadiasan –, nem tudom, hogy mi tör-

ténne, lehet végleg elveszíteném magam s egyesülnék porból való tükörképeimmel és szétesnék, végre végleg elenyésznék erről az árnyékvilágról, amelynek váltakozó arcait régóta módomban áll csudálni. – Halkan, szárazon köhögött, tekintete fenyegetően meredt rám, de nem tudom miért, most egyáltalán nem féltem. Vagy azért, mert Tatjana védelme alatt állottam, vagy talán, mert meg is feledkeztem a rám leselkedő veszélyekről, nem tudom? Mindenesetre hetykén néztem vissza rá és nevettem.

„A baziluszkuszról is elterjedt a középkorban, kapitány uram, hogy semmi nem képes elpusztítani, csak az, ha tükört tartanak eléje, mert a rettegett fenevad képtelen elviselni önmaga látványát."

tő unalom. Ami ellehetetleníti a hallhatatlanok életét s hirtelen érzik reménytelennek törekvéseiket, s semmi értelmét nem látják már a rájuk mért, végtelen életnek. Igen, örökké élek – mondja a delikvens, a tükör fele fordulva, amelyben nem lát senkit, mert mi – ez is a hallhatatlanság hátránya –, sem tükörben, sem ablaküvegben, de a vízben sem láthatjuk saját arcunk, mi annyik vagyunk, amennyi látszik belőlünk, amennyit a halandók látnak...Igen, örökké élhetek, igen, hallhatatlan vagyok, de miért? Mi végre? Mit akar balszillagzat alatt lévő szerencsétlen létemmel bizonyítani az Isten?! És ezekre a kérdésekre, drága doktornő, nincsen válasz, ekkor vesszük észre először ama bizonyos, rémálmainkban azóta is megjelenő homoklényt a tükörben, ott örvénylik előttünk az elomló,

„Ez szépen hangzik, doktorkám – legyint röhögve a kapitány. – Csak éppen nem igaz. Sajnos. Ne dőljön be mindannak, amit a magukhoz hasonló okostóbiások, a történelem során, magtalan hiúságukban összefirkáltak, olyasmiket állítván, amelyekbe legtöbbször ők maguk sem hittek. Én láttam többek között baziliszkuszt is, s azt nem izgatta a tükörképe. S egyáltalán ki és hogyan tarthatott volna eléje tükröt? Már azelőtt felfordult volna bűzös, mérgezett lehetettől. A baziliszkusz mérge olyan erős volt, hogy a lovas, ha lándzsájával meg tudta egyáltalán szúrni, máris aláírta halálos ítéletét, hiszen a mérge felszívárgott a lándzsán és megölte. Jobban tette volna, ha a sikerült szúrás után, azonnal elengedve fegyverét, eltávolodik legalább tíz méterre a rémtől s tisztas távolból figyelni haláltusáját. Persze a baziliszkuszt csak átverték őket, teljesen soha nem haltak meg, halhatatlanok voltak, akárcsak én, még mindig él néhány példány belőlük, visszahúzódva a sivatagok, a Szahara és a Gobi titkos rejtekhelyeire... És most – néz ránk dölyfösen és kacsint, miközben sárga szeme felizzik és a tébolyítóan forgó vörös körök elnyeléssel fenyegetnek – tartok önöknek egy bemutatót, hogy győződjenek meg képességeimről, mielőtt döntenének, végighallgatnak-e vagy nem? Ne feledjék, már mondtam maguknak: a nagy angol tragédiaköltő egyik szereplője is máig visszhangzóan mondja el, sok dolgok vannak földön és egen, amelyeket értelmek felfogni nem képes...”

Csend lesz.

A konyhából kihallatszik egy asszony vidám éneke, de hangját egy közeledő hajó ködkürtjének harsány rikoltása nyomja el, s a táncparketten fürdőző verebek, mintha megéreznék valamit az elkövetkezőkből, mintha megéreznék a veszélyt, hirtelen rebbennek fel.

A kapitány kitölti a negyedik pohár vodkát, egyetlen mozdulattal, nyakát hátradöntve issza meg, krárog és a mozdulatlan, nyitott szemmel alvó Eduardo és a mellette álmodozó, mozdulatlan énekesnő felé fordul, és száraz ághoz hasonlító kezét felemelve furcsa mozdulatokat tesz s mormog is valamit, sajnálom, hogy nem értem a szavait, Tatjánára pillantok, aki sajnálkozva mosolyog.

„Ne erőlködjön, kedves kapitány, most nem fog menni, maga már eljátszotta a kisedet játékait.”

„Azt maga csak gondolja, doktornő!” – sziszegi Kisseleff, s ebben a pillanatban, a kék égből egy vastag hajókötél ereszkedik elének, hiába nézek fel, keresve a végét, nem találom. – Most a főnök nője felmászik ezen a kötélen – röhög a kapitány s újra furcsa mozdulatokat tesz, kinyújtott jobbkeze mintha megmarkolna valamit, számomra láthatatlan dolgot a levegőben. – Utána megy Eduardo úr is s egy késsel, ami ám lám, máris a kezében van – mutatja, s én iszonyodva látom, hogy az üveges szemű milliárdos kezében hatalmas handzsár villog és a nap vetkőztető fényében borzongva képződik meg tükörsima felületén a közelítő jövő. – és levág-

ja az operaáriák csillagának szösze és hiú fejét!...”

Tapsol.

Ebben a pillanatban Eduardo de Sica magához tér és eszelősen kezd röhögni. – „Azt gondoltad, te ostoba féreg – mered egy pillanatra érdeklődve a megdermedt kapitányra –, hogy erősebb vagy nálam? Azt gondoltad, hogy legyőzhetsz! Pusztán azért vártam idáig, hogy lássam öntelt ostobaságodban meddig merészkedsz, de mostmár elég!” – Már-már sztentori

hangon röhög – de érdekes módon, noha szinte tele van a halászcserda, a szomszédos asztaloktól senki sem fordul megrökönyödve felénk, mintha nem is hallanák a milliárdos sántái hahotáját, az iszonyatosan harsány röhögés szele viszont elsodorja a tátozó, mozdulni is képtelen kapitányt, a levegőbe emeli, megforgatja, Kisseleff tehetetlenül pörög a kacagás örvényében, s bármennyire is bizarrul hangzik, bármennyire is képtelenségnek tűnik, egyre kisebb lesz. Már akkora, mint egy ólomkatona, ekkor a főnök, abbahagyva a röhögést feláll, s még idejében kapja el a föld felé zuhanó pöttöm emberkét. Tenyerébe veszi, az asztalra állítja és szánakozva kérdezi: - hát csakugyan azt hitted, hogy erősebb vagy nálam, te szerencsétlen, idióta balfácán? Tényleg azt hitted, hogy velem demonstrálhatod ostoba szemfényvesztéseidet? Már többször mondtam neked, amikor lázadtál, hogy vigyázz, mert ha feldühítesz, végképp leszámolok veled. Érted, amit mondok, vagy megsüketültél?”

„Értem – dadogja alig hallhatóan az apró, de még mindig hófehér tengerész-tiszt díszegyenruhában feszítő Kisseleff, és megtántorodva, végső szükségében a sőtartóba fogózik meg, hogy el ne essen. – Értem, főnök. Többé nem fog előfordulni... Igérem, főnök. Én...”

„Hagyjuk, hagyjuk – legyint Eduardo és szerelme felé fordulva szelíden simogatja meg az arcát. – Pontosan az imádkozó Carlám jelenlétében jött rád a bolondéria. De ebből elég...”

Az énekesnő ebben a pillanatban tér magához, Eduardóra mered, Tatjánára, majd rám, ide-oda fordulva nézelődik. – „Hol van? – kérdezi rémülten, s a kapitány hiába tátoz a sőtartó mellől, most képtelen megszólalni. – Elment?”

„Kicsoda? – kérdezi szelíden Eduardo és gálánsan tölti tele a hölgy poharát, Tat-

jánának is, nekem is, magának is tölt. – Kit keresel, drágám?”

„Hát a kapitányt – magyarázza a nő, és felemelve poharát még egyszer tétován fordul körbe. – Hova tűnt? Már elment?”

„Inkább összemert – kortyol Tatjáná is a poharából és a sőtartóra mutat. – Ott bújkál, látja...”

Az énekesnő felsikolt. – „Ezt nem lehet – vet keresztet. – Ez ördögösség. Távozz tőlem, sátán.”

„Persze, hogy nem lehet – msolyodik el Eduardo de Sica és megvillan a szeme. – Hiszen ellentmond a logika törvényeinek.”

Tapsol és a kapitány újra libegve emelkedik a levegőbe, majd megmagyarázhatatlan módon nőni, terebélyesedni kezd, s pillanatok alatt elérve régi alakját, halottsapadtan huttyan le a székre és direkt az üvegből issza meg maradék vodkáját.

„Most bocsánatot kérsz a hölgyektől és a doktor úrtól és elhúzol – szűri fogai között a szót Eduardo de Sica. – Aztán majd a hajón számolunk!” – mondja még, s hangjában, mint egy hajnali számonkérés csillan meg a fenyegetés.

„Bocsássanak meg – motyogja a kapitány. Szeme résnyire szűkül, arca, mint a viasz, keze remeg. – Bocsássanak meg, kérem, én csak vicceltem, de belátom, rossz vicc volt. Többé nem fog előfordulni...” Feláll, hófehér díszegyenruhája feneketlen zsebéből bankót húz elő s kisimítva hagyja az asztalon, intve a lesbenálló pincérnek, majd felemelkedik és támolyogva, úgy, ahogyan jött, indul a kapu felé, de még mielőtt elérné a kapu világos négyszögét, hirtelen szívódik fel a tiszta levegőben, egyik pillanatról a másikra, megmagyarázhatatlan módon tűnve el. Volt, nincs.

Én megbabonázva figyelem a sőtartót, mellette a gyűrött fehér asztalon még ott a kapitány csizmájának a nyoma s tétova porszemek hobbannak el a levegőben.

Tatjáná tapsol. – „És most mesélje el nekünk, kedves Eduardo – fordul az elmélázva borospoharát nézegető főnök felé –, hogy ki ez a furcsa emberke?”

„Mesélj, drágám – néz rá kérlelően az énekesnő is. – Én már amúgysem tudom, mit higgyek erről az egészből, mindez felülmúlja az én képzeletemet, hogyan tudtad ólomkatonává változtatni a kapitányt. Mi történik velünk?” – Sőhajt, és a táncparketten újra gyülekező, zsolozsmázni kezdő verebeket figyeli.

SZŐCS ISTVÁN

Fürkészői ős-hajdan koroknak

(Cserép József idéztetése)

Mottó:

Nincs kedvem sem időm mindennapi dolgokat írni:

Újat írok, nagyot is, kedvest is, rettenettest is

(Vörösmarty: A Délsziget)

1.

E bevezető címét az olvasó bizonyára játékosnak érzi, ingerkedőnek: minden egyes szóhoz külön-külön is hozzáképezi az idézőjeleket. Mosolygós megértést kelt benne, de kellő távolságtartást is. Mármint a valamennyire is régimódi iskolázottságú olvasóban. Ugyanis a lelke feketéjéig „mai” olvasó esetleg csak a stílustól fitorodik el, mert ő (aki már sokkal inkább tévéző, mint olvasó), hozzászólt az azokhoz a szenzációs felfedezésekhez, hogy a történelemelőtti korokban is létezett „történelem”; arca sem rezdül, ha a képernyőn a sivatagi vörös alkonyatban sétáló amerikai professzor arról értekezik, hogy az emberi művelődés előzményeit csak is elsüllyedt földrészek őrzik; illetve netán hogy ezekre az *Atlantiszokra* és *Lemurisztánokra* az élet, illetve annak magasabb rendű változatai a Marsból, a Szaturnuszról, illetve az Alderaban csillagkép mélyéből települtek át; s az sem zavarja a nézőt, ha észreveszi, hogy a tévé-akadémikust egy harmadosztályú színész alakítja.

Mint ahogy az sem, hogy az úgynevezett történelmi sci-fi irodalomban a régi tudós kutatókat bestseller technikájú újságírók vagy zszurnaliszta teamek váltották fel.

Ezelőtt hatvan-nyolcvan évvel azonban még vérre ment a játék. A legelismertebb tudományos munkásság, a „szakszerűség” terén elnyert legmagasabb rang sem óvott meg a vesszőfutástól, a kiátkozástól vagy az agyonhallgatástól, ha a tudós *Kilépett A Keretek Közül* – és nem állt mögötte semmilyen érdekszövetség, vagy – sikerbanda!

Ez történt Cserép Józseffel is. Hiába volt elismert klasszika-filológus, hiába forogtak tankönyvei közkézen: amikor Kilép A Keretek Közül, vagyis az ókori mediterrán műveltségek színterein magyar (vagy: „magyar”) vonatkozásokat vél felismerni, az egyetemi körök táborát járják ellene, s amikor egy akkoriban felbukkant új atlantida elmélet hívéül szegődik (Churchward), egyszerűen kisöprik a tudományos életből, sőt a közéletből is. Mi sem jellemzőbb kiátkozottságának mértékére, hogy egy olyan könyvben is, amely egy időben a „déli-bábosok”, vagyis a hivatalos történészi nézetekkel szembenálló kézikönyve, a mérsékelt turanisták breviáriuma volt, csak egy egészen másról, a hettitákról szóló kis fejezet utolsó soraiban esik em-

lítés róla ilyen formában: „...Bánó Jenő és Cserép József az azték, maya, stb. ősamériai nyelv és a magyar nyelv közötti rokonságról értekeznek.” (Zsuffa Sándor: A magyar nyelv nyelvrokonságai. Bp. 1942); s még majd egy kis és pontatlan lábjegyzetben tér ki rá.

Pedig egyáltalán nem ez tartozott Cserép kapunyitásának a leglényegesebb aspektusai közé.

Egyébként a tárgyilagos, mértéktartó, széles kitekintésű Zsuffa Sándor is az elhallgatott, a köztudatból kiírtott szerzők közé került a második világháború után.

2.

Mielőtt megírta volna a hivatalos tudományosság számára legnagyobb sokkot kiváltó műveit a magyarok atlantiszai = amerikai = Mü-szigeti őshazáiról, Cserép Józsefet az ókortudomány, a klasszika-filológia avatott mesterének tekintették, több mint egy tucat tanulmányaért és ugyanannyi tankönyvéért (különösen Sallustiusról írt sokat);

közkezen forogtak latin és görög olvasókönyvei, nyelvtanai, sőt első műveként magyar irodalomtörténeti tanulmánya jelent meg (*Zrínyiásunk Tasso és Vergil világlátásában*, 1889); s ez azért nagyon hangsúlyozandó körülmény, mert régen is és most is az Akadémia és az egyetemek történészei és nyelvészei azzal minősítették le az úgymond „romantikus”, „déli-bábos”, a Keretek Közül Kilépő szerzőket, hogy csupa unatkozó földbirtoke, állástalan tengerész, megszállott villamoskalauz és iszákos újságíró meg postamester valamennyi.

Az akadémiai tudományos körök azonban már egy 1910-ben közzétett előadása (Magyar névű nép az ókorban) s rákövetkező tanulmányai miatt – pelazgok, etruszkok, mint „turáni” népek ókori vándorlásairól – gúnyolódó-félremagyarázó macskazenéket rendeztek ellene; éppen úgy, mint annak

idején Horvát István ellen, de érdemben nem szóltak hozzá megállapításaihoz. Ám nem is szólhattak: az ő szakterületük, a finnugrizmus a XX. század elejére már elszigetelődött az egyetemes tudomány fejlődésétől. És még jobban elszigetelődött az előző korszak magyar tudományos örökségétől.

Az 1930-as években Zsirai Miklós – aki mai napig legnagyobb, legszentebb szaktekintélynek számít a hivatalos magyar nyelvészetben – végleg kiátkozza, sőt ideológiailag is denuncálja a filológiai őstörténet-kutatás irányzatát. (Az őstörténet nem szabatos kifejezés itt, legfennebb magyar vonatkozásban; ugyanis ókortudatásról van szó egy ideig.)

Ez volt a magyar őstörténet-kutatás első irányzata. Alapítójának Otrokócsi Főris Ferencet tekinthetjük, aki az 1690-es években írt történelmi munkája bevezetőjében két lényeges megállapítást tesz. 1. Miután a magyarság a legrégebbi múltjáról nem őriz saját írásos feljegyzéseket vagy tárgyi emlékeket, élni kell a Gondviselés kegyelmével, melynek folytán a különböző ókori – görög, latin, káldeus stb. – szerzők műveiben temérdek adat, hivatkozás, utalás maradt fenn őseinkről; és ezeknek alapján kell történelmünket megírni. 2. Az a tény, hogy a legkülönbözőbb nyelvekben annyi magyarul is érthető szó fennmaradt, annak következménye, hogy valaha a népek egymáshoz képest más-képpen helyezkedtek el, mint ahogy azt ma a történelemből ismerjük.

Folytatója az a *Desericius*, Mária Terézia korának történésze, aki a Julianus barát utazására vonatkozó okmányokat felfedezte; de aki először mondta ki, hogy a magyarság legrégebbi őshazáját a Kaukázustól délre kell keresni. Az irányzat legnevesebb egyénisége az a Horvát István, a XIX. század első felének kiváló oklevélkutatója és könyvésze, akinek neve később gúny- és szitokszóvá lett, mert a Földközi-tenger környékének görögelti korszakában vélte felfedezni a magyarok őseit; feltevése szerint nem egy, de hét magyar nyelvű „etnikum” létezett. (Kiindulópontjait olyan „fiatalkori” észleletek alkották levéltári kutatásai közben, hogy pl. a magyarországi jászokat oklevelek a XIV. században is emlegetik *filiszteusként*, vagy hogy egy Kun nevű személyt *Cananeus* (kánaáni) alakban latinítottak stb.) Lehet, hogy túlságosan messzire ment egyes azonosításokban, mikor azt állította, hogy a középkorban a történelem színpadára lépett nemzetek már az ókori történelemben is mind szerepeltek, csak más neven, de sok lényeges megállapítását érdemben soha meg nem cáfolták, csak gúnyolódtak velük. (Hiába tették szóvá számtalanszor, hogy a Horvát Istvánnak tulajdonított mulatságos szófejtések részben Horvát Ádámtól, részben környezete ugratásaiból származtak, éppen a szakma nem vette ezt tudomásul.)

Mindenesetre a Horvát István elleni lejárató-rágalmazó akcióknak megvolt az a következménye, hogy a filológiai őstörténet-kutatás többé a nevét sem merte emlegetni, s lassanként teljesen kiszorult ő maga is a tudománytörténetből. Cserép Józsefet e filológiai irányzat utolsó képviselőjeként tekinthetjük, utána már nem ismerünk olyan magyar tudóst, akinek az ókorra vonatkozó olvasottsága, tájékozottsága az övéhez lenne hasonlítható; s érdeklődése egyidejűleg nemcsak a görög-római világra, de Nyugat-Ázsia, Észak-Afrika és Közép-Amerika régi történelmére is kiterjedt volna; bizonyos tekintetben csak *Kmoskó Mihály* és (részben) *Várkonyi Nándor* mérhető hozzá.

3.

Cserép József korszakalkotó felfedezéseinek két fázisa volt. Az első a *pelazgok* kutatásával indult, a Földközi-tenger keleti felének őslakóival, akik a görög-latin kultúra leggazdagabb előzményét alkotják, s majd ennek során eljut a *méd* = *magyar* = *pannon* = (*pajon*) azonosításig; a második fázisban a *nyugatra*, Ibériába, Marokkóba vezető szálakat követi és a feltételezett „Atlantisz-lépcsőn” eljut Dél-Mexikóba, onnét pedig a Csendes-óceán ugyancsak feltételezett „Atlantiszára”, a *Mu* vagy *Mü* kontinensre, ugyancsak a „méd-maya-peon” vonalon.

Ami *Atlantisz* vagy *Mu* kérdését illeti, olyan óriási irodalma, illetve ellenirodalma van, hogy meg sem kísérelhetem az olvasót e téren eligazítani. Csak annyit jegyzek meg, hogy a geológia, az oceanográfia, egyáltalán a földkéregszerkezet tudományai mai napig *nem tudták kimutatni*, illetve bizonyítani az elsüllyedt földrészek egykori létezésének nyomait, viszont a növényföldrajz, az állatföldrajz, sőt az emberföldrajz is sok olyan tényre hivatkozik, amelyeket csak ilyen eltűnt szárazulatok közvetítésével lehetne megmagyarázni, nem beszélve a művelődéstörténet, az etnológia, a nyelvészet, néprajz sok szembeszökő, de jelenleg tisztázatlan, elvarratlan száláról.

Cserép József így az európai (és ezen belül a magyar) történelem kezdőpontját majd tizenkétezer évvel ezelőttre teszi, amikor *Mu* vagy *Mü* elsüllyedése után a menekült népek egyrészt Óceánia és Ázsia felé, illetve Amerika és Atlantisz felé kirajzottak, majd Dél-Amerika „megbillenése” és Atlantisz katasztrófája után Észak-Afrika és Dél-Európa irányába áttelepülve Közép-Ázsiáig nyomultak, s később innét „visszahullámoztak” megint Nyugat felé. (Ha ingerkedni akarnánk bizonyos szigorú, tudóskodó körökkel, azt mondhatnánk, csak követni kell a *piros-fehér-zöldnek* mint nemzeti színeknek elterjedési vonalát: Mexikó–Írország–Portugália–Baskföld–Olaszország–

Bulgária–Libán–Irán–India, sőt Madagaszkár; azt is mondhatnánk, hogy – *no lám!*)

Bár kollégái igyekeztek Cserép Józsefet magányos tévelygőnek beállítani, a „ciklikus apokaliptika” és az „özüvizek kultúrák” témáinak képviselőjeként még Magyarországon sem volt egyedül. Két hasonlóan „veszélyes” név kívánczik még az övé mellé, Csicsáky Jenő és *Várkonyi Nándor*. Előbbi a „*Mu*”, az *emberiség szülőföldje* (1938), utóbbi a *Sziriát oszlopoi* (1940) szerzője.

Különben szinte Cserép Józseffel egy időben más szerzőknél is felmerült a magyarság és a pelazgok kapcsolata. (Például Fáy Eleknél.) Cserép József azonban nem hivatkozik rájuk (mint ahogy Horvát Istvánra sem, nyilván indokolt önvédelmi taktika folytán). Külföldi szerzők közül az akkor legújabbnak számítókat, leginkább J. Churchwardot emlegeti, akinek az 1920-as években jelentek meg *Muról*, az eltűnt kontinensről szóló írásai. Vele levelezik is, és felpanaszolja, hogy noha észrevételeit *Mu* elképzelhető földrajzi viszonyaival kapcsolatban Churchward későbbi művében felhasználja, őrá nem hivatkozik. Közli viszont Cserép egy amerikai olvasójának ismeretetését egy dr. *Le Plongeon* nevű fran-

ről nyugati irányba ment végbe, Ázsia felé, vagy délnyugati irányba, az ausztrál szigetvilág irányába. Cserép viszont különböző földrajzi, geológiai, sőt emberföldrajzi közlemények alapján azt tételezi fel, hogy az elsüllyedt szárazulatok közelebb estek Amerikához, mint azt eredetileg Churchward hitte. Cserép szerint például a mayák nem indiánok, tehát nem mongoloid népesség; de sok fehér fajú népesség esetében is a menekülés útvonala Amerikán, majd később Atlantiszon át vezetett Európa és Észak-Afrika felé.

E helyen feltétlenül közbe kell vetnünk egyet-mást, ha már Cserép forrásait, illetve a vele azonos nézetű szerzőket említettük.

Az egyetemi tudományosság vezérszólistái, mindenekelőtt a finnugor elmélet zászlóhordozói, valahányszor valaki Kilep a Keretek Közül, nem mulasztják el a politikai denunciaciót. Sivár nemzeti gőg, dicsőségahajhászás, előkelőbb ősök keresése, *nacionalista beállítottság* folytan; mondogatják. Erdemes viszont tudomásul venni, hogy Cserép nemcsak a nagy ókori szerzőkre hivatkozik, és nemcsak olyan csekély ismertségű szerzőkre, mint az említettek, de az ókori összefüggések terén (pl. az elámiakkal s a médekkel kapcsolatban) olyan „bevett” nagyságokra is, mint Lenormant és Oppert, Sayce és Hommel.

A *pelazg* vonatkozások kapcsán nem említi ugyan Fáy Elek agyonhallgatott művét a magyarok őshonáról, viszont hasznos ismerni e viták során azt a tényt, hogy az ősmagyarok Szíria körüli jelenléte egy német szerzőnél bukkant fel már a XIX. század első felében (Movers: *A föníciaiak története*); éppen a német tudományt mulatságos volna azzal gyanúsítani, hogy a magyarok számára „dicsőségesebb ősöket” szándékoztak volna javasolni.

Mivel Cserép Józsefet egyes tanulmányainak már a címei miatt (mivel a munkákat nyilván el sem olvasták)

leturánistázták, nem árt tudni, hogy a *turáni* kifejezés a népek és nyelvek bizonyos csoportjának jelölésére nem félnotás és vitézkötéses magyar vidéki dzsentriktől származik, hanem Max Müller híres oxfordi egyetemi tanártól (1854), az összehasonlító nyelvészet megteremtőjétől, s az elnevezést ő is egy 150 évvel azelőtti angol orientalistától (Thomas Hyde) kölcsönzi, aki a régi perzsák és mágusok vallásának történetéről s az iráni és turáni népek harcairól írt.

4.

Cserép Józsefnek a tárgykörhöz tartozó (Atlantisz, maya–pelazg–magyar összefüggések stb.) művei után egy évti-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

cia szerzőről (meghalt 1923, Párizs), aki szerint mind az óegyiptomi, mind a szumir és káldeai műveltség az ősi-indiaival együtt a maya népfajtlól származik; a maya nemzet és nyelv el volt terjedve az egész Földközi-tenger mentén és nagy hatással volt a görög műveltség kialakulására. Ennek alapján a továbbiakban Cserép egészen eredeti értelmezését adja a görög teogóniának, mindenekelőtt az Íapetosz és Prométheusz nevéhez, valamint az Atlaszhoz és „családjához” fűződő hitregéknek.

Ami a Churchwarddal kapcsolatos észrevételét illeti: az angol szerző eredetileg *Mu*, azaz Lemuria fekvését sokkal nyugatabbra tételezte fel, és éppen emiatt úgy vélte, a kivándorlás, illetve a menekülés, mármint az „ugor” és „árja”, a megrendült, pusztuló őskontinens-

>>>> folytatás a 17. oldalról

zeden belül még két nevezetes könyv jelent meg magyar szerzőtől az „eltűnt őskontinensek és őskultúrák” témában. 1. Csicsáky Jenő: „Mu”, az emberiség szülőföldje és 2. Várkonyi Nándor: *Sziriát oszlopai*. (Érdekes, hogy mindkettő a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadásában – ahol nem sokkal később Hamvas Béla Láthatatlan története is –, és ez már önmagában is rangot jelentett.)

Csicsáky Jenő rejtélyes szerző. A első fedőlap szerint *Hosszújártú Tengerészkapitány*, de stílusa inkább a katolikus szemináriumokban nevelkedett hitszónokokéra emlékeztet, noha önmaga szembetűnően *deista* felfogású. Mint írja, munkáját nem szakkönyvnek szánta, hanem ismeret-népszerűsítésnek; Churchward műveinek a lefordítása helyett azért csak kivonatolásukra szorítkozik, mert a szerzővel nem tudta felvenni a kapcsolatot. Könyve végén nagy tisztelettel hivatkozik Cserép Józsefre is, és (szerinte) akkor még kéziratban lévő művére a magyarok eredetéről. Megállapítja felfogásuk hasonlóságát Mu, a legrégebbi őshaza és a maya népek vándorlásainak tekintetében, de jelzi a különbségeket is, mivel (szerinte) Cserép a magyar–görög szókincsbeli egyezéseket nem méltatja kellő figyelemre. Méltányolja viszont maya szöveget.

Feltehetően nem jutottak el hozzá Cserép későbbi írásai, amelyekben elhatárolódik a „szittyá” rokonság eszméjétől. Lényegében ez is a fő különbség kettőjük felfogása között: Cserép a szkitákat nem a turániakhoz, hanem az iráni eredetű „árja” népekhez sorolja, és élesen elhatárolja őket a származástól, akiket viszont őseink közé számít.

Várkonyi könyve az azonos tematika ellenére több ponton meghökkenítően különbözik közvetlen elődeitől. Mindenekelőtt abban, hogy meg sem említi őket, noha Cserépnél még a *Sziriát oszlopainak* egyik kedvenc vesszőparipája, a Hörbiger-féle *Világjég-elmélet* és a földre lezuhant hajdankori holdak témája is felmerül, ha szűkszavúan is, amikor kiindulópontjaik rokonságait megpendíti. Cserép, ha indokoltnak látja, szaktudósok mellett kalandos életű műkedvelőkre is hivatkozik, mint pl. Zserénszky Róbertre; Várkonyi rendkívüli módon kényes céhbéli rangjára, mint irodalmár, s nem akar a hivatalosság szemében nem százszázalékosan rangbélieknek tűnő szerzők társaságában mutatkozni, még a járda szélén sem.

Egy közelmúltbeli terminussal élve, Cserép és Csicsáky „hungarocentrikusak”, azaz valóban mindenütt a magyarok ősei után is kutatnak; de Várkonyi túlságosan is kínosan vigyáz arra, nehogy a „déli-bábosságnak”, a „romantikus ábrándozásnak” még az árnyéka is ráve-

tülhessen magyar vonatkozásban. Pedig Várkonyi Nándornak volt mersze annak idején nyíltan szembeszállni a pángermanisták árja-mítoszával (amiért később fizetnie kellett neki is, mint még annyi eszmetársának, sajátos módon a második világháború után!). De úgy látszik, a nemzeti-szocialista Volksbunddal ujjat húzni kevésbé volt veszélyes, mint a Zsirai-Bárczi-féle finnugoros tanszékkal, s ezt Cserép is keservesen megtapasztalta, amikor megfosztották tanári méltóságától.

5.

Néha-néha a jó öreg Homérosz is alszik. Mint akárhány nagy tudósnál, itt-ott Cserép Józsefnél is akadnak elírások. Talán a bőség zavara, talán egyszerűen a szórákozottság okozza. A legfeltűnőbb az, amikor a *szikánokat* a *cikonokon* keresztül egy alkalommal a *cigányokkal* azonosítja, érzelmes, rokonszenvező hangsúllyal; holott pár oldalal előbb olvashatni nála, hogy a *szikán* „halványszínűt” jelent, pl. az etiópához képest. Ám erről éppúgy nem ugrik be neki *szőke* vagy *szik* szavunk, mint Gostony Kálmánnak sem, aki a hasonló jelentésű szumir *sig* szóba a *sárga* szót próbálja belepréselni. (A szikánnal különböztették meg e népcsoportot a barnább bőrszínűekkel szemben.)

A „nem-hivatalos történetírás” viszont azért elégedetlen Cserép Józseffel, mert ő az Attila-kultusz nagy ellenfele volt; sajátos módon a hun történet kérdésében az akkori hivatalosság, pl. Hóman Bálinték nézetét vallotta, akik szerint a *szkiták* és a közéjük sorolt *hunok* nem a turáni, hanem az iráni népekhez tartoztak, mint például a velük együtt szereplő *alánok* is.

Cserép, akárcsak Csicsáky vagy Várkonyi, sokat foglalkozik az *Atlasz* névvel és a hozzá fűződő mítoszokkal. Várkonyi például hangsúlyozza, hogy az *atl* hangzócsoporthoz az Atlanti-óceán mindkét partján (!) vizet vagy vízzel kapcsolatos fogalmat jelent. Cserép mégsem akar ettől az *Atilla* névre gondolni, pedig nyilván tudja, hogy akár az *Etelköz* vagy *Atelkuzu* tájnévben az első szó vizet jelent, mint ahogy még több keleti folyót neveztek hasonlóképpen. S nem jut eszébe róla *ital* szavunk sem, és Itália névadó regebeli hőse, *Italosz* sem.

Szerinte a Buda-Attila monda nem az *Ikrek*-mítosz motívumához tartozik; mivel Buda a hunok előtt már ezer évvel a Kárpát-medencében élő pannon magyarok jelképes képviselője. (Érdekes, hogy Horvát István szerint a németek Óbudát azért nevezték *Etilburgnak*, azaz „Attila-várnak”, mivel a helyén álló Aquincum „vizes” jelentésű, és tudatában voltak az *Etel* név hasonló értelmének.) Úgy vélte, hogy a hunok semmiképpen sem voltak barátságosak a pannonokhoz... és amikor azt a kifejezést olvassuk, hogy a székelyek „Attila népe” voltak, semmiképpen sem arra kell gondolnunk, hogy

hunok lehettek, csakis arra, hogy Attila uralkodott rajtuk.

Cserép Józsefnek a hun kérdésre vonatkozó nézetein ugyan még sokáig el lehetne vitatkozni – szerinte a hun történetben szereplő regék eredetileg magyar regék voltak –, ez azonban nem érinti műve egészének hatalmas jelentőségét, sem általában az ókor történetének kutatása, sem a magyar történet új irányokba terelése dolgában.

Joggal írhatta 1933-ban munkássága záró szavaiként: „És ha a maszlag tombolásának közepette nem is remélhetek már elismerést... nem bírok lemondani az igazság diadalának eljövételébe vetett hitemről, mely a tudomány szabadságát nálunk is újra fel fogja oldani a korlátoltság s bizonyosnemű egyedáruság bilincseitől, kipusztul a tudóskodás és rangkórság pöffetege”, és ha nem „tudóskodó vigéckedés, műfordítások áradata, riport-reklámok juttatnak csak sikerhez...”, és nem a „talicskán beszállított irka-firkák tömege az, amit jutalmazni kell”...

Vagyis amikor nem a kölcsönös konformizmus és szervilizmus számítógépeken adatolható tömege határozza meg valakinek a tudományos rangját. És új fordulatként: amikor a divatos sci-fi-történelem, magazin- és videoklip-bestseller-tudálékosság atmoszférájától el kell határolni a komoly hipotézisekre és megfigyelésekre támaszkodó kutatásokat.

A huszadik század második felében amerikai és orosz tudósok komoly eredményeket értek el a „klasszikus maya korszak” – időszámításunk előtt 250-től a IX. századig – *régészeti* feltárt írásbeliségének a megfejtésében. Ők azonban – módszertanilag (egyelőre) helyesen – szigorúan csak az említett korszak és földrajzi táj – a Délkelet-Mexikó és Guatemala, Honduras és Nyugat-Salvador közti terület – kutatására szorítkoznak, messzebbre mutató hipotézisek nélkül (H. Berlin, T. Proskouriakoff, J. Knorozov). Csak utalnak rá, hogy e korszak írásbeliségének vannak régebbi korok felé mutató gyökerei, és megemlítik: időszámításuk kezdőpontja a Krisztus előtti 3114. esztendő volt!

Ez az időpont feltűnően megközelíti a régi Egyiptom és a Folyamköz civilizációinak *hirtelen* kibontakozását is! Jelzi, hogy itt *Valami Van!*

Pusztán ez a körülmény is indokolja, hogy több figyelmet fordítsunk Cserép Józsefnek és a vele egy hajóban evező ókori kutatóknak a munkásságára!

Kilencvenhatodik életévében meghalt FALUDY GYÖRGY költő, író, műfordító

Faludy György 1910. szeptember 22-én született Budapesten. 1938-ban Franciaországban telepedett le, ahonnan az ország német megszállása után Marokkóba menekült. 1941-ben áthajózott az Egyesült Államokba. A II. világháború után hazatért Magyarországra. 1950 és 1953 között a recski munkatábor foglya volt. Az 1956-os forradalom leverése után Londonban, Firenzében, Máltán, majd 1966-tól húsz éven át Torontóban élt és dolgozott. 1976-ban kanadai állampolgárságot kapott, két évvel később a Torontói Egyetem tiszteletbeli doktori címet adományozott neki. Az 1989-es rendszerváltás után tért vissza szülőföldjére.

Faludy György első versei a harmincas évek elején jelentek meg a *Független Szemlében* és a *Magyar Hírlap* című napilapban. 1937-ben kiadott Villon-balladátköltései a konzervatív kritikusok körében botrányt okoztak, ám lelkes olvasók pillanatok alatt kultusz-könyvet csináltak belőle.

1957 és 1961 között a párizsi *Irodalmi Újságot* szerkesztette. Többek között munkatársa volt a chicagói *Szivárvány*, a *Látóhatár-Új Látóhatár* szerkesztőségének, a bécsi *Magyar Híradónak*, az amerikai emigráns *Népszavának*, a *Haifai Szemlének*.

Legjelentősebb művei: *Őszi harmat után*, *Emlékkönyv a rótt Bizáncról*, *Pokolbéli víg napjaim*, *Rotterdam Erasmus*, *Levelek az utókorhoz*, *Börtönversek 1949–1952*, *Dobos az éjszakában*, *Jegyzetek a kor margójára*, *Vitorlán Kekovába*. Legújabb önéletrajzi kötete, a *Pokol tornácán* budapesti bemutatóját már nem érthette meg.

Faludy Györgyöt 1991-ben a Magyar Köztársaság rubinokkal ékesített Zászlórendjével, 1993-ban Budapest Főváros Díszpolgára címmel, 1994-ben Kossuth-díjjal, 1998-ban Pulitzer-éremmel, 2000-ben Aranytollal tüntették ki.

A költőt az Oktatási és Kulturális Minisztérium saját halottjának tekinti.

Temetése szeptember 9-én, 16 órakor volt Budapesten, a Fiumei úti sírkertben.

„Faludy György halálával pótolhatatlan veszteség érte a magyar társadalmat, a magyar és a nemzetközi irodalmi életet (...) Végigélte-szenvedte-élvezte csaknem a teljes XX. századot, részese volt a korszak minden jelentős történésének, kritikus, szép szellemiségeivel átkísért bennünket még a XXI. század küszöbén is” – áll a szaktárca közleményében, amelyet szombaton jelentetett meg az MTI.

MOZARTRÓL MOZARTTAL „– aut Caesar, aut nihil!”

Mozart életének harmincöt évét ha *hetes* évperiódusokra osztjuk, úgy egy hármas és egy kettős csoportot különböztethetünk meg: az első három *huszonegy* éve a csodagyerek korszaka, az utolsó kettő a felnőtt kori létharc időszaka, *tizennégy* kemény év. Az utóbbit indító kulcsév (1777) – valóságos tűzijátéka a hetes számoknak. Mozart érett fiatalember, egyedül indulhat további életpályáján. A sok európai utazást lezáróan elindul újra meghódítani Párizst, immár felnőtt fejjel, művészi érettséggel, tudással birtokában. Ezúttal édesanyja kíséri el, saját hintójukon indulnak útra 1777. szeptember 23-án. Még nem sejtik, hogy végzetes út előtt állnak. Először a majdnem testvérváros Münchent érintik, majd tovább indulnak Mannheimba; itt éri el apjának parancsoló hangú levele: „El ved Párizsba! mégpedig azonnal, emelkedj a nagy emberek közé – aut Caesar, aut nihil!”

Leopold parancsszavát lehet úgy is értelmezni – ahogyan ez gyakran megesik –, hogy teljes atyai hatalmával beleavatkozik fia életébe. Pedig itt nem a dicsőség megszerzése a cél, hanem a fia rendkívüli zsenialitásának az elismertetése: Leopold tudta, hogy ki a fia, és minden erejével azért *harcolt*, hogy a *nagy emberek közé emelkedjék*. Ez a becsvágy Mozart lelkében is égett, tisztában volt tehetsége rendkívülségével, és alkotásában mindenkinél jobban, tökéletesebben akarta kifejezni, kiteljesíteni EN-jét, SZELLE-MÉT. Ha kapcsolatba került mások régi vagy új alkotásaival, azokat igyekezett túlszárnyalni – zsenialitása sarkallta erre, nem hiúsága. Nagy különbség! Óriási erő, amikor valaki belülről hiszi, hogy a tökéletességért meg tud küzdeni és hogy a harcban győzni is tud. Mozartot ez a HIT éltette, Ő is úgy gondolkodott, mint apja: MINDENT VAGY SEMMIT.

Annál keservesebb volt minden kudarc, ami felnőttként érte a társadalmi és anyagi életben. Az első kudarcok éppen Párizsban érik, de már az odavezető út sem kecsegtetett sok jóval. Mindenhol kitértek előle vagy elutasították álláskereső tapogatózásait, kéréseit. Beleszeret Aloysia Weber tizenhatéves énekesnőbe. Vad terveket sző, Itáliába szeretné vinni szerelmét, hogy az ott nagy énekesnővé vál-

jék. Semmi sem természetesebb ennél az első nagy szerelmi fellángolás idején, de a hírek megriasztják az apát, és ezért küldi parancs-levelet: meg akarja menteni a fiát. És dologra is ösztönzi, figyelmezteti, hogy ha meg akar élni Párizsban, okvetlenül dolgoznia kell. De semmi sem bontakozik ki Mozart körül, és hogy a baj még fokozódjék, édesanyja megbetegszik és ott, idegenben, meghal. Fia temeti el, egy párizsi ismerőse segít lebonyolítani az ifjú számára nem kis traumát okozó eseményt. Ez a temetés előre vetíti Mozart eltemetését is; az események sohasem véletlenül következnek be és láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz. Az egyedül maradt ifjúnak nincs mit keresnie a Gluck-Puccini operaharctól lármás Párizsban, *otthon van*, biztos családi körben. Müncheni rendelésre megírja az *Idomeneo* című operáját. Apja és nővére is elkíséri a müncheni bemutatóra, ismét együtt van a család. Ekkor készül Johann Nepomuk Della Croce festménye a meghalt édesanya portréjával teljes családi jelenetről. A Mozart irodalom még adós az édesanya szerepének, hatásának feltárásával. A családi festményen szereplő portréja határozott jellemet mutat, a „háttérbe húzódva” irányítja a család életét. Arcvonásait fia öröklí; valószínűleg lelkiségét is. Ennek legkézzelfoghatóbb emléke lehet a Párizsban komponált *a-moll Zongoraszonáta*. A zene drámai hangvétele, sodró erejű lüktető hajszoaltsága Mozart sors-zenének első nagy felszínre törése. A lassú középtétel terjedelmes tempójelzése – *Andante cantabile con espressione* – különösen elmélyült zenére utal. Gyengéd szeretet sugárzik belőle, beszédes hangismétlés-motívumok vallomásos recitatívóival végtelen mélység és kozmikus magasság között lebeg. Aligha „festettek” szebb portrét egy édesanyáról.

TERÉNYI EDE

HOL-

Az Irodalmi Jelen díjazottjai

Sigmond István és Nagy Kopány Zsolt erdélyi, valamint **Balogh Bóbert** magyarországi magyar írók vehették át az Arad-Budapest központú irodalmi folyóirat, az Irodalmi Jelen regény-pályázatának díjait. Az összesen negyvenezer dolláros összdíjazású pályázatra 283 jelíges pályamű érkezett, amelyekről a zsűri értékelése után 34 jutott tovább. Az elsődíjas Sigmond István húszezer, a második helyezett tízezer, a harmadik pedig ötezer dollárt vehetett át. Rajtuk kívül még heten részesültek pénzdíjjal járó elismerésben.

Az eredeti kiírástól eltérően nem hatan, hanem tízen kaptak jutalmat, mivel a pályamunkák mind számbelileg, mind színvonalukban felülmúltak minden várakozást.

Márai Sándor *A gyertyák csonkig égne* című regényének adaptációját Embers címmel mutatták be március elején a londoni West End egyik legpatinásabb színházában, a Duke of Yorkban. A nagy érdeklődéssel kísért darab főszerepét Jeremy Iron játssza.

Szófiában bolgárul megjelent a Szer-tartás délen című, Cd-melléklettel ellátott kötet, benne Nagy László és Szécsi Margit bolgár vonatkozású versei, naplói és egymáshoz írt költeményei. A gyűjtemény korábbi versfordítások mellett nagyon sok új dokumentumot is tartalmaz (kéziratok, gépiratok, fotók, Nagy László-rajzok és festmények). A kötet bemutatójára a szerkesztő és válogató Szondi György részvételével a budapesti Bolgár Kulturális Intézetben került sor.

Két magyar regény, Kertész Imre *Sorstalansága* és Szabó Magda *Az ajtó* című műve is szerepel a *The Independent* című brit napilap *Foreign Fiction Prize* könyvdíva döntőjének könyvei között.

Váci Mihály biblikus költészetét ismertető előadást tartott június 26-án Toldi Éva tanár, újságíró, a veszpremi Napló kulturális rovatának munkatársa a *Római katolikus Nőszövetség Szt. Rafael* körének összejövetelén a Szentegyház utcai székházban. Közreműködött Rekita Rozália színművész, dr. Jancsó Miklós színművész, Kelle Brigitta operaénekes, továbbá Nagy Ibolya zongorán, Czilika Gyula hegedűn, Kiss Lehel zongorán és Varga Borbála.

A 79 éves korában elhunyt Szász János költő, író, főbb művei: *Hajnaltól alkonyatig* (versek) *Anna néne* (versek) *A sorkatona éneke* (versek), *Egy éjszaka Moszkvában* (kisregény), *Hat fiú és egy leány* (színmű), *Elsők és utolsók* (regény), *Holnap havazni fog* (regény), *Mamaia by night* (kisregény), *Január* (regény), *Felhőjáték* *Franeckerben* (regény), *A fennmaradás esélyei* (esszé).

-MI

Sibelius

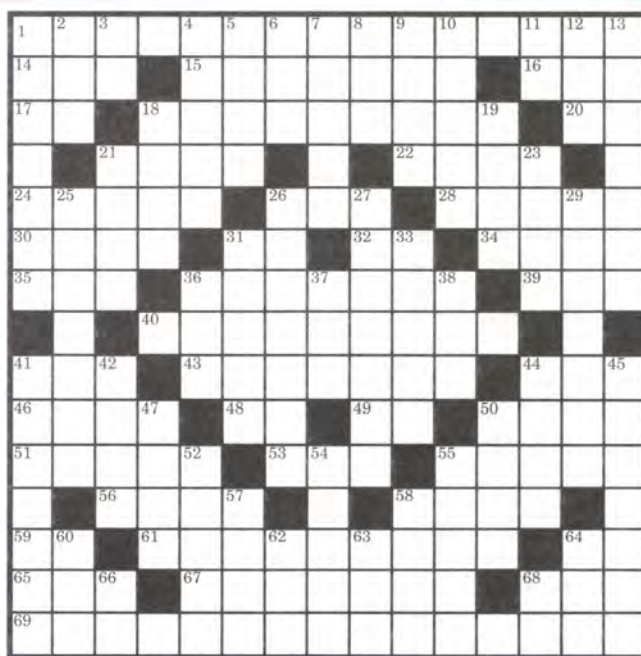
VÍZSZINTES

1. Jean Sibelius (1865–1957) finn zeneszerző műve. 14. Régi súlymérték. 15. Sémi népösszessége. 16. Csomó. 17. Határozott névelő. 18. Felénk közelítés. 20. Úgy a szélein! 21. Rara ..., ritka madár. 22. Innivaló. 24. Fed, borít. 26. Súrolópor márkája. 28. ... Delon, francia filmsztár. 30. Angol férfinév. 31. Éneklő szócska. 32. Amerikai hírügynökség. 34. Szederág. 35. Üsti ... Labem, cseh város. 36. Juhnyáj a mezőről minden füvet elfogyaszt. 39. Idegen előtag: eltávolítás. 40. Sibelius műve. 41. Könnyezik. 43. Kocsmázó. 44. Albán pénznem. 46. Dinka néptörzs. 48. Ikeképző. 49. Félig zöld! 50. Társaságában. 51. Hó eleji nap a római naptárban. 53. Védelmes. 55. Ágyban van. 56. „Tiltott” gyümölcs. 58. Dőre. 59. Mérnöki vonalzó. 61. Faggató. 64. Asztácium vegyjele. 65. Nehéz, mint ... (szólás). 67. Sibelius műve. 68. Török férfinév. 69. Magyar miniszterelnök volt 1849-ben.

FÜGGŐLEGES

1. Morfológia. 2. Orosz folyó. 3. Közlekedési pálya. 4. Csillagászati talppont. 5. Kidolgozott kéz jelzője. 6. Egykori súlymérték. 7. Jósika Miklós regénye. 8. Zavartan sír! 9. Testrésszel kapcsolatos. 10. Szórványos női név. 11. Társadalom biztosítás, röviden. 12. Te, angolul. 13. Megegyezik vele. 18. Idegen férfinév. 19. Becézett Salamon. 21. Kerül, adódik. 23. Ned ..., Verne szigonyos hőse. 25. Szervezetet létrehozó. 26. Nyilatkozatot kikényszerítő. 27. Szalagról zenét hallgató. 29. Addsa! 31. Alul levő. 33. Kérdést feszegető. 36. Római. 52. 37. Zavaros ale! 38. Zavart Oli! 41. Egészség, latinul. 42. Síkság. 44. Bolgár pénznem. 45. Szaruanyag. 47. Hintőpor. 50. Hajító. 52. Emerencia az oviban. 54. Szürke kis madár. 55. Cúg. 57. Szándékában van. 58. Naplóba jegyez. 60. Elme. 62. Bekéret! 63. Részben vedlett! 64. Épületszárny. 66. Egyhangú lótej! 68. Rangjelző szócska.

BOTH LÁSZLÓ

A **Helikon 16.** szá-mában közölt **Őszinteség** című rejtvény megfejtése: ... veszélyes, ha csak nem vagy hülye is mellette.

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Illyés Közalapítvány
Nemzeti Kulturális Alap

Kolozsvár Város Tanácsa
Magyar Kultúra Alapítvány
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: LÁSZLÓFFY ALADÁR
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség: K. JAKAB ANTAL: értekezés
MÓZES ATTILA: próza

KARÁCSONYI ZSOLT: A Nagy Kilometrik
NAGY MÁRIA: olvasászerkesztő
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MÁRIA, nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431 690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kvarti.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro